10de VERGADERING. — 31 AUGUSTUS 1917.

Mededeeling van ingekomen stukken. — Wetsontwerp n°. 187.

10de VERGADERING.

VERGADERING VAN VRIJDAG 31 AUGUSTUS 1917.

(BIJEENROEPINGSUUR 10 VOORMIDDAG.)

Toespraak van den Voorzitter. — Ingekomen: een verzoekschrift. — Beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp tot wijziging van art. 26 der Lageronderwijswet. — Verslag uitgebracht door de Commissie voor de Verzoekschriften. — Beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der Hooger-onderwijswet. — Uiteengaan der Kamer tot nadere bijeenroeping.

Voorzitter: de heer **van Voorst tot Voorst.**

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 37 leden, te weten de heeren:

van Lanschot, van Swaay, Reekers, Polak, Staal, van der Feltz, Cremer, Colijn, Diepen, Bavinck, d'Aumale van Hardenbroek, van der Hoeven, Westerdijk, Kraus, van Holthe tot Echten, van Wichen, van Houten, Bosch van Oud-Amelisweerd, Dojes, van der Does de Willebois, van der Maesen de Sombreff, de Boer, Kappeyne van de Coppello, van Wassenaer van Catwijck, van den Berg, Stork, Binnerts, Fokker, Gilissen, Bergsma, de Vos van Steenwijk, Tjarda van Starkenborgh, van Lamsweerde, de Waal Malefijt, de Gijselaar, van Nierop,

en de heer Minister van Binnenlandsche Zaken en de heeren Visser van IJzendoorn en Limburg, leden der Tweede Kamer.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Mijne Heeren! De bijzondere omstandigheden, waaronder wij op dezen nationalen feestdag vergaderen, doen mij, voor den aanvang onzer werkzaamheden, den blik richten tot den troon van onze geëerbiedigde Koningin.

Met groote dankbaarheid herinner ik wat wij inzonderheid aan Hare Majesteit gedurende Hare laatste drie levensjaren verschuldigd zijn.

Hoogstderzelver nooit volprezen plichtbesef, Haar voorbeeld in alles wat Haar onderdanen kan steunen en bemoedigen, het vertrouwen van Hare Majesteit in de toekomst en op Haar volk — dit alles heeft den Oranjeband versterkt en ons nationaal bewustzijn in deze kommervolle tijden verlevendigd.

Het ligt niet op mijn weg om thans meer over het verleden en het heden onzer Koningin te zeggen; doch ik ben er van overtuigd, dat deze Kamer, gedeeltelijke vertegenwoordigster der natie, die nog onlangs op het Adres van Antwoord op de Troonrede de innige dankbaarheid uitsprak, dat Haar dierbaar leven voor het Koninklijk Huis en voor het vaderland gespaard bleef, nu op den verjaardag dezer geliefde Vorstin met mij luide wil aanheffen: Leve de Koningin!

(Diemaal herhaald: Leve de Koningin!)

(Voorzitter e. a.)

De Voorzitter: Ik deel aan de Vergadering mede, dat is ingekomen een verzoekschrift van den senaat der Vrije Universiteit te Amsterdam, houdende verzoek het voorstel van wet tot wijziging en aanvulling van de Hooger-onderwijswet niet aan te nemen.

Dit adres zal worden verzonden naar de Commissie voor de Verzoekschriften.

Aan de orde is de behandeling van de volgende wetsontwerpen:

I. Wijziging van artikel 26 der wet tot regeling van het lager onderwijs (187).

De Voorzitter: Dit voorstel zal, zoo noodig, verdedigd worden door den heer Visser van IJzendoorn, die krachtens het bepaalde in art. 117 der Grondwet daartoe door de Tweede Kamer van de Staten-Generaal is aangewezen.

Ik verzoek den heer griffier den heer Visser van IJzendoorn binnen te leiden.

De heer **Visser van IJzendoorn** wordt door den griffier binnengeleid en neemt de voor hem bestemde plaats in.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Colijn:** Mijnheer de Voorzitter! Het is niet zeer eenvoudig om het standpunt te bepalen, dat men tegenover het initiatiefvoorstel dat voor ons ligt moet innemen.

De moeilijkheid van het bepalen van dat standpunt ligt niet in de strekking van het wetsvoorstel. Integendeel, die strekking zal, geloof ik, allerwegen met sympathie worden begroet, in zoover het de erkenning bevat van de noodzakelijkheid om verbetering te brengen in de salarieering van het personeel bij het lager onderwijs.

Die moeilijkheid komt voort uit andere overwegingen. En wel in de eerste plaats hieruit, dat, in algemeenen zin gesproken, een wetsvoordracht als deze niet behoort uit te gaan van het initiatief van de Volksvertegenwoordiging, maar behoort te worden tot stand gebracht op initiatief van de Regeering. Het is de Regeering die heeft te zorgen dat het personeel, dat geheel of ten deele van staatswege wordt bezoldigd, een bezoldiging ontvangt in overeenstemming met de behoefte.

Een tweede bezwaar waarom het moeilijk is zijn standpunt ten opzichte van dit wetsontwerp te bepalen, is gelegen in het feit, dat de uitwerking van het denkbeeld gebrekkig is.

Dat is geen grief die ik maak jegens de voorstellers van het ontwerp. Zij toch konden moeilijk anders doen, eenmaal uitgaande van de onderstelling, dat zij met een initiatiefontwerp wilden komen, dan de zaak in dezen eenvoudigen vorm voordragen. Maar dat neemt toch niet weg, dat ons hier op het oogenblik een som gelds wordt gevraagd te voteeren, die, wordt het ontwerp straks bekrachtigd en is het aldus wet geworden, zal worden besteed op een wijze die niet is in overeenstemming met de beste wijze waarop dat geld zou kunnen worden besteed. Want door eenvoudig, gelijk thans geschiedt, voor te stellen, dat de minima met een zeker bedrag worden verhoogd, bestaat er inderdaad groot gevaar, dat een deel van dat geld komt daar waar het op dit oogenblik niet absoluut noodzakelijk is.

Wanneer wij nu leefden in tijden dat dit er weinig op aankwam, dan zou men daarover, hoewel het altijd natuurlijk een bezwaar blijft, desnoods heenstappen. Maar in een tijd als deze, waarin wij zóó hebben te letten op iederen cent die wordt uitgegeven, is het inderdaad een groot bezwaar, dat hier geld zal worden gegeven aan sommige personen voor wie de noodzakelijkheid, de urgentie om op dit oogenblik tot verhooging van salaris over te gaan, niet bestaat. Wanneer men ditzelfde bedrag had aangewend op een wijze, dat alleen te gemoet ware gekomen aan hen voor wie de behoefte inderdaad bestaat, dan zou men met meer willigheid zijn stem aan dit ontwerp kunnen geven.

(Colijn.)

Intusschen, ik zeg nogmaals: het is een grief tegen den inhoud van het ontwerp, niet een grief tegenover de voorstellers, want ik erken, dat zij niet anders konden handelen dan zij gehandeld hebben. Alleen de Regeering had harerzijds kunnen komen met voorstellen, die meer rekening hielden met den werkelijk bestaanden toestand.

Een derde argument waarom het zoo moeilijk is te bepalen wat men ten opzichte van dit wetsontwerp moet doen, is het antwoord op de vraag: wat zal de Regeering straks doen? Er is eenigen tijd op de Regeering aandrang uitgeoefend om zelf met een voorstel te komen tot verbetering van de onderwijzerssalarissen. Die aandrang is vruchteloos gebleken; en toen die aandrang vruchteloos bleek, is men van de zijde van de Tweede Kamer ten slotte met dit voorstel gekomen. Wanneer nu straks de Regeering geen termen kan vinden om dit ontwerp ter bekrachtiging aan de Kroon voor te dragen, wat zal dan de beteekenis zijn van de uitspraak, die gelegen is in de aanneming van het ontwerp? Geen andere dan dat de beide takken der Volksvertegenwoordiging in een soort motie de wenschelijkheid hebben uitgesproken, dat er verbetering moet komen in de salarissen van het onderwijzend personeel; een motie, die volkomen overbodig is om de doodeenvoudige reden, dat niemand de noodzakelijkheid dier verbetering betwist; en een motie, die tot zekere hoogte slecht geredigeerd is, omdat zij een vorm van verhooging aangeeft, die zeker niet de algemeene instemming heeft.

Voor leden, die tot de rechterzijde van de Kamer behooren, is bovendien nog een afzonderlijke moeielijkheid gelegen in het geven van zulk een uitspraak. Want het is toch buiten allen twijfel, dat dit ontwerp, hoewel in zich zelf noodzakelijk, wat de materie betreft, toch beoogt te brengen gedeeltelijke inlossing van een belofte bij de stembus van 1913 gedaan. En nu kan het niet — den weg liggen van leden van de rechterzijde om tot de inwilliging van die stembusbelofte mede te werken. Dat is de taak van de linkerzijde alleen. Ook niet de taak van dit Kabinet, dat met die stembusbelofte niets heeft uit te staan.

Een vierde bezwaar is de omstandigheid, waarop ook in de andere Kamer is gewezen, dat al dergelijke tusschentijdsche voorstellen op dit terrein de eindregeling van de salarieering van het onderwijzend personeel niet gemakkelijker maken. Er is een groot tekort op het gebied van de salarieering. Men heeft een nieuwe regeling ontworpen, over de verdiensten waarvan ik hier nu niet behoef te spreken, maar het is in elk geval duidelijk, dat elk voorstel, dat beoogt om tusschentijds partieele veranderingen aan te brengen, de eindregeling van het vraagstuk bemoeilijkt.

De vier argumenten, die ik genoemd heb, zouden op zich zelf voldoende zijn mij er toe te brengen mijn stem aan het ontwerp te onthouden, maar het is niet te ontkennen, dat de nood onder de onderwijzers, althans onder een zeer groot deel van hen, buitengewoon groot is. En met dien nood voor oogen geloof ik, dat het bezwaarlijk zal wezen zijn goedkeuring aan dit ontwerp te onthouden.

Daarbij komt nog iets. Aanvankelijk heeft de Regeering tegenover dit ontwerp een nogal sterk afwijzende houding aangenomen; althans is het niet gelukt van de Regeering ook maar eenige aanwijzing te krijgen, dat straks, wanneer dit ontwerp zal zijn aangenomen, het ter bekrachtiging aan de Kroon zal worden voorgelegd. Maar het komt mij voor, dat in die houding van de Regeering sindsdien wel eenige wijziging is gekomen. Er zijn immers in de Tweede Kamer ingediend vragen van de heeren van Wijnbergen, van der Molen en Gerretson, vragen waarbij inlichtingen verzocht werden of de Minister niet van oordeel was, dat de besturen van bijzondere scholen in staat moesten worden gesteld de salarissen van hun personeel te verhoogen. En daarop is door den Minister van Staat, Minister van Binnenlandsche Zaken, geantwoord, dat hij daartoe geen aanleiding vond, en hij heeft dat antwoord o. a. gemotiveerd met een verwijzing naar het initiatiefvoorstel, dat hier thans in behandeling is.

Nu heeft de Minister nooit ontkend de noodzakelijkheid van verhooging van de salarissen, en waar de Minister dus

(Colijn e. a.)

geen aanleiding vond om op de vraag van de leden der Tweede Kamer een toestemmend antwoord te geven, maar daartegenover heenwees naar het initiatiefvoorstel, dat door den heer Visser van IJzendoorn hier in deze Vergadering zal worden verdedigd, daar komt het mij voor, dat die verwijzing geen andere beteekenis kàn hebben dan een hint, dat wanneer straks dit ontwerp zal zijn goedgekeurd het ook zal worden bekrachtigd. Men kan dit den Minister niet op den man af vragen, ik erken dat ten volle. Want wat staat er te gebeuren wanneer straks deze Kamer haar goedkeuring aan het ontwerp hecht? Dan moet dit ontwerp gezonden worden naar den Raad van State om advies. Er wordt hier achter mij gezegd: dat is een vorm. Wie nourri is dans le sérail is misschien geneigd zich van betwisting van die interruptie te onthouden, maar dat neemt niet weg dat men van geen Minister verlangen kan dat hij vooraf van achter de ministerstafel verklaren zal: ik zal straks dit of dat doen, met veronachtzaming van den inhoud van het advies, dat aan de Kroon moet worden uitgebracht. Dat kan de Minister niet en daarom is eigenlijk iedere vraag aan den Minister: wat zult gij straks doen wanneer dit ontwerp is aangenomen, een vraag, waarop naar mijn meening geen afdoend antwoord kàn worden gegeven. Zal de Minister in het openbaar al bij voorbaat zeggen: ja, welk advies ook door den Raad van State mocht worden uitgebracht, ik ben niet van plan mij daaraan te houden! Dat doet geen enkel Minister. Daarom zal ik ook die vraag niet aan den Minister stellen, maar zal ik, voor mij zelf een conclusie trekkende uit het antwoord, dat de Minister heeft gegeven op de vraag van de heeren van Wijnbergen, van der Molen en Gerretson, mij verklaren, wanneer er stemming mocht worden gevraagd, vóór dit wetsontwerp; tenzij de Minister alsnog zeggen mocht dat het hem absoluut onmogelijk is om aan het wetsontwerp uitvoering te geven met het oog op den toestand van de schatkist. In dat geval zou ik geen vrijheid vinden om mede te werken aan dit voorstel, want dan zou dat zijn het medewerken aan een komedievertooning, waartoe ik niet den minsten lust gevoel, terwijl dit, naar ik meen, ook niet ligt op den weg van de Staten-Generaal in het algemeen. Maar aangezien ik niet een dergelijke verklaring van de ministerstafel verwacht besluit ik met de mededeeling, dat ik zal stemmen voor dit wetsontwerp.

De heer **Binnerts**: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat met recht in het Voorloopig Verslag hulde is gebracht aan den spoed, waarmede de voorstellers dit ontwerp opnieuw bij de Tweede Kamer hebben ingediend, een spoed die ten gevolge heeft, dat het besluit dat wij in deze Kamer op 17 Juli ll. hebben genomen niet meer dan 14 dagen opontbhoud heeft veroorzaakt. Die hulde komt ook toe aan de voorstellers van het ontwerp, dat straks aan de orde zal komen. Ook die voorstellers hebben zich beijverd om datgene te doen wat, naar het mij voorkwam, een noodzakelijk gevolg was van het besluit van den 17den Juli. Zie, Mijnheer de Voorzitter, het besluit, dat de Kamer toen nam, waarbij zij verwierp het voorstel dat door u werd gedaan om de wetsontwerpen die door de Tweede Kamer waren behandeld vóór de ontbinding, als vervallen te beschouwen en die ontwerpen niet te doen onderzoeken in de afdeelingen, is naar het mij voorkomt geweest enkel een maatregel van voorzichtigheid. De heer de Vos van Steenwijk had deugdelijke, duchtige argumenten aangevoerd om in twijfel te doen trekken de bevoegdheid van de Kamer om die ontwerpen te onderzoeken en er was twijfel gerezen, of wanneer de Kamer op dien weg voortging er niet wetten zouden kunnen komen waarvan de grondwettige samenstelling kon worden betwist. Die twijfel moest in elk geval worden vermeden. Welke wet ook wordt vastgesteld, de grondwettige samenstelling daarvan moet boven allen twijfel zeker zijn, moet niet een punt van twijfel kunnen wezen.

Nu kon de Kamer toen dien maatregel van voorzichtigheid zoo gemakkelijk nemen, omdat na de verkiezingen de Tweede Kamer en ook de Eerste Kamer waren samengesteld

187. Wijziging van art. 26 der wet tot regeling van het lager onderwijs.

(Binnerts.)

uit dezelfde leden als te voren. Politiek was dus bij den maatregel, die toen genomen werd, hoegenaamd niet aan de orde.

Bij de discussie, die over dat voorstel gevoerd is, is geen oogenblik getwijfeld over het lot van de ontwerpen, die door de Regeering waren voorgesteld. Daarover bestond een communis opinio. Werd het voorstel, door u gedaan, verworpen, dan zou de Regeering dezelfde ontwerpen opnieuw bij de Tweede Kamer aanhangig maken, en, wanneer de Tweede Kamer zich met die ontwerpen vereenigde, waaraan niet te twijfelen was, dan zouden vanzelf al die ontwerpen weer bij de Eerste Kamer aanhangig worden. Dat was een quaestie, waar de politiek geheel buiten stond. Het was een quaestie van voorzichtigheid. Over de regeeringsontwerpen was geen oogenblik onzekerheid; blijkens het antwoord, dat ik gaf op een interruptie, die de Minister toen deed, zou het gevolg van het besluit wezen, dat die ontwerpen opnieuw moeten worden ingediend. Maar wel bestond er twijfel over de ontwerpen, die door leden van de Kamer waren voorgesteld. Daar had de Regeering geen invloed op. Er bestond vrees, dat die ontwerpen in het gedrang zouden komen. Welnu, de ervaring heeft geleerd, dat dat gedrang niet gekomen is. De heeren voorstellers hebben goed begrepen wat de bedoeling van de Eerste Kamer is geweest, en zij hebben zich gehaast hun voorstellen opnieuw bij de Tweede Kamer aanhangig te maken. De Tweede Kamer heeft zich gehaast ze aan te nemen. Dat kon zij ook doen, want zij had die reeds vroeger behandeld. Zoo zijn wij nu zoo gelukkig, dat wij dit ontwerp nu reeds kunnen behandelen, terwijl het pas kort geleden is onderzocht en het oponthoud heel kort is geweest.

Ik acht mij verplicht daarop even de aandacht te vestigen. In deze Kamer is er met geen enkel woord op gezinspeeld, ook niet in het Voorloopig Verslag, dat ons besluit van 17 Juli in den weg zou staan aan de behandeling van eenig ontwerp van politieke strekking. Al de ontwerpen die toen aanhangig waren, zijn wel vervallen verklaard, maar eigenlijk aanhangig gebleven. De vorm was alleen maar noodig, dat zij opnieuw bij de Tweede Kamer werden ingediend en door de Tweede Kamer opnieuw werden behandeld. Maar buiten de Kamer is het in verband gebracht met het convenant, dat in de Tweede Kamer gesloten is over het inbrengen van politieke ontwerpen vóór de verkiezingen, die het volgend jaar zullen worden gehouden. En nu meen ik, dat het goed is den vinger er op te leggen, dat alle ontwerpen, 21 stuks, die op 17 Juli aanhangig zouden worden gemaakt, liggen buiten het convenant. Zij hebben daar niets mede te maken. Wanneer de Regeering die ontwerpen bij de Tweede Kamer indient, kan haar nooit worden verweten, dat zij in eenigen strijd handelt met het convenant. Ik hoop dan ook, dat de Regeering in het voorbeeld van de voorstellers van dit ontwerp aansporing zal vinden om al die ontwerpen ten spoedigste opnieuw bij de Tweede Kamer aanhangig te maken, en ik verwacht, dat de Tweede Kamer met denzelfden spoed, die bij dit ontwerp gebleken is, die ontwerpen zal behandelen en aan de Eerste Kamer ter goedkeuring zal voordragen.

Wat dit ontwerp betreft, ga ik volkomen met de voorstellers mede. Het bezwaar van den heer Colijn deel ik in het geheel niet. Wanneer de Regeering door de aanneming van dit ontwerp eenigermate zou worden belemmerd in haar beweging, zou dunkt mij bezwaar kunnen bestaan, maar als de Kamer zich vereenigt met het voorstel van de Tweede Kamer — de heer Visser van IJzendoorn is de vertegenwoordiger van de Tweede Kamer in onze Vergadering — dan staat de Minister voor de vraag, of hij het ontwerp aan de Kroon ter bekrachtiging zal voordragen of niet. Zou de Minister door aanneming van het ontwerp in een of ander opzicht gebonden zijn, dan zou ik zeggen, dat de Kamer dit ontwerp niet moet aannemen. Maar ik ben volstrekt niet bezorgd, dat de Minister die moeilijkheid niet zal te boven komen. De Minister zal natuurlijk overwegen wat het staatsbelang eischt met het oog op de financiën. De vraag, die wij te beoordeelen hebben, is: wat is het staatsbelang met het oog op het onderwerp in het ontwerp behandeld, nl. de salarisatie van de onderwijzers. Waar nu het algemeen gevoelen

(Binnerts e. a.)

is, ook naar het oordeel van den heer Colijn, dat deze salarisatie nieuwe regeling eischt, meen ik dat er voor deze Kamer geen bezwaar moet bestaan haar goedkeuring aan dit ontwerp te geven. Ik zal ook geen bezwaar maken aan dit wetsontwerp mijn stem te verleenen, als het in stemming komt.

De heer **van der Maesen de Sombreff:** Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben van de beide vorige geachte sprekers gehoord, dat zij, niettegenstaande de bezwaren die zij gevoelen, toch bereid zijn voor dit ontwerp te stemmen. Zeker kleven aan dit ontwerp verschillende gebreken, maar, Mijnheer de Voorzitter, het is een hoogst aangenaam verschijnsel naar mijn meening, dat eindelijk iets voor de verbetering van de positie der onderwijzers wordt gedaan. Het betreft hier een categorie van ambtenaren, aan wie wij onze dierbaarste belangen, de opleiding, de opvoeding onzer kinderen, toevertrouwen. Er kan niet genoeg voor hen gedaan worden, het is een betrekking, die zoo aantrekkelijk dient te worden gemaakt, dat de beste elementen van ons volk zich daartoe aangetrokken gevoelen.

Waar de vrees is geuit, dat, wanneer dit wetsontwerp door deze Kamer zal zijn aangenomen, de Regeering misschien niet haar goedkeuring daaraan zal kunnen verleenen, geloof ik dat die vrees ongegrond is. De Regeering zelf, het is herhaaldelijk gebleken, is van overtuiging, dat verbetering van de salarissen der onderwijzers dringend noodig is, en wanneer de Regeering met den wil bezield is die salarissen werkelijk te verbeteren, zal zij ook den weg daartoe vinden.

In dezen tijd, waarin voor zoovele uitgaven van kolossaal bedrag de noodige sommen gevonden worden, zal dit ook wel het geval kunnen zijn voor de betrekkelijk geringe som, die het hier geldt.

Ik ben overtuigd dat, wanneer de Kamer deze wet zal aannemen, de Regeering haar goedkeuring daaraan niet zal onthouden, doch alle pogingen zal aanwenden om de wet uit te voeren. Ik hoop dat op Koninginnedag, den nationalen feestdag, de blijde mare zoowel openbaren als bijzonderen onderwijzers zal kunnen bereiken, dat de Staten-Generaal blijk hebben gegeven hun arbeid ten volle te waardeeren en tot verbetering van hun positie te willen medewerken. Ik hoop, dat deze wet te hunnen bate zal worden aangenomen.

De heer **Cort van der Linden,** Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Uit het antwoord dat door mij gegeven is aan de heeren van Wijnbergen, Gerretson en van der Molen heeft de geachte afgevaardigde de heer Colijn afgeleid, dat de Regeering als het ware in uitzicht stelde, dat zij genegen zou zijn de bekrachtiging van het wetsontwerp aan Hare Majesteit aan te bevelen. Ik mag de Kamer niet onder den indruk laten, dat dit juist is. Ik heb mij van den aanvang af op het standpunt gesteld — dat overigens uitstekend door den heer Colijn is weergegeven — dat ik mijn vrijheid over het advies, dat ik na het advies van den Raad van State aan Hare Majesteit zou uitbrengen, ten volle voorbehoud en ik wil dat bij deze gelegenheid nogmaals in deze Kamer vastleggen. Mijn vrijheid om aan Hare Majesteit de Koningin advies uit te brengen heb ik steeds voorbehouden en ik doe dat op dit oogenblik nog.

De heer **Visser van IJzendoorn:** Mijnheer de Voorzitter! Deze Vergadering heeft mij in alle opzichten de vervulling van mijn taak buitengemeen gemakkelijk gemaakt. Gij, Mijnheer de Voorzitter, en de geachte heer griffier hebben zich beijverd om mij voortdurend met den grootst mogelijken spoed mededeeling te doen van hetgeen met betrekking tot dit voorstel werd bepaald; zij hebben het mij mogelijk gemaakt in den kortst mogelijken tijd het Voorloopig Verslag te beantwoorden. Ik breng daarvoor mijn dank.

En wat de leden van deze Vergadering betreft, wanneer zij er op uit waren geweest mijn taak zooveel mogelijk te vergemakkelijken, zij zouden het inderdaad niet op voortreffelijker wijze hebben kunnen doen dan heden is geschied. Op den inhoud van het voorstel is geen bemerking gemaakt.

(Visser van IJzendoorn.)

Immers heeft de eerste geachte spreker op den voorgrond gesteld, dat de voorstellers niet in staat waren een beter voorstel te doen dan nu aan deze Vergadering door de Tweede Kamer is voorgelegd. Hij heeft er aan toegevoegd, dat dit bezwaar naar hij meende hieruit voortsproot, dat leden der Tweede Kamer tot dit voorstel het initiatief hadden genomen, terwijl het had moeten uitgaan van de Regeering. De geachte afgevaardigde vergunne mij te zeggen, dat ik twijfel, of de Regeering, tot het besluit gekomen dat er iets diende te gebeuren om de positie van de onderwijzers te verbeteren, onder deze omstandigheden met een ander voorstel bij de Staten-Generaal had kunnen komen. Aan den vooravond van een belangrijke wijziging van art. 192 der Grondwet kan men de regeling van het lager onderwijs niet aan de orde stellen, moet men zich bepalen tot het nemen van een noodmaatregel, moet die noodmaatregel passen in het stelsel van onze wet op het lager onderwijs, moet men aan dat stelsel angstvallig getrouw blijven, wil men niet worden getroffen door het verwijt, dat men een politiek voordeeltje wenscht te behalen of wenscht vooruit te loopen op hetgeen later door de nieuwe Kamers zal moeten worden beslist. Ik geloof, dat die overwegingen de Regeering er toe zouden hebben gebracht, evenals zij de voorstellers daartoe gebracht hebben, te besluiten, dat het eenige, dat op dit oogenblik kan gebeuren om de positie van de onderwijzers eenigermate te verbeteren, is de verhooging van de minima der jaarwedden in de wet op het lager onderwijs gesteld.

De verschillende sprekers hebben erkend, en met warmte, den noodtoestand waarin tal van onderwijzers verkeeren.

Ik heb daaromtrent cijfers medegebracht, mij door het centraal bureau voor onderwijsadviezen verstrekt. Ik zal deze Vergadering echter niet ophouden, want ik weet, dat zij nog meer werk heeft te verrichten en haar taak vandaag tijdelijk althans wenscht te beëindigen. Doch inderdaad die toestand is van dien aard, dat er iets moest gebeuren. En in welken vorm hadden wij dat op dit oogenblik te doen? Naar mijn opvatting in den meest ernstigen vorm, waarin de Staten-Generaal zich kunnen wenden tot H.M. Die meest ernstige vorm is, dat de Staten-Generaal gebruik maken van het recht van initiatief. Daarvan gebruik te maken was onder de gegeven omstandigheden plicht, een plicht, die, wanneer ik goed zie, heden met blijmoedigheid en opgewektheid ook door deze Vergadering zal worden vervuld, een plicht, om te naderen tot den troon van H. M. en te zeggen: daar zijn duizenden menschen, die in groote zorgen en groote moeilijkheden verkeeren, duizenden menschen, aan wie de moeilijke, zware en belangrijke taak is opgedragen, om de jeugd op te voeden, en die gebrek lijden. Nu weten wij allen, dat het voor de Regeering moeilijk is om onder de tegenwoordige omstandigheden tot het doen van belangrijke uitgaven te besluiten, maar wilt toch nog eens overwegen, of die middelen niet zijn te vinden, om in dezen ongelukkigen toestand althans eenige verbetering te brengen.

Mijnheer de Voorzitter! Dat is de beteekenis van dit voorstel. Partijoverwegingen zijn er vreemd aan en kunnen ook niet anders dan vreemd er aan zijn. Van alle zijden wordt erkend, dat het treffen van een maatregel noodig is en dat de Staten-Generaal tot H. M. niet met een ander verzoek konden komen dan met het verzoek, dat wij in deze doen. Wanneer nu beide Kamers der Staten-Generaal zich op deze wijze tot H. M. wenden, weten wij, dat ook de Regeering het groote belang gevoelt, dat in deze zaak is gelegen, dat de Regeering evenzeer als wij het hoogst onaangenaam vindt, dat een groote groep van ambtenaren onder dergelijke zorgen gebukt gaat, dan weten wij, dat de Regeering o zoo gaarne aan dezen wensch van de Staten-Generaal zal te gemoet komen, wanneer het maar eenigszins mogelijk zal zijn. En dan geloof ik, dat wij ons met het antwoord, dat zooeven door den Minister van Binnenlandsche Zaken is gegeven, kunnen tevreden verklaren, want dat hij, als het maar eenigszins kan, H. M. zal adviseeren, om datgene te doen, wat de beide Kamers der Staten-Generaal zoo hoog noodig achten.

(Visser van IJzendoorn e. a.)

Langer zal ik deze Vergadering niet ophouden, Mijnheer de Voorzitter, ik heb hiermede gezegd.

De heer **Colijn**: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel oogenblik, echter niet om te antwoorden op de met zooveel warmte uitgesproken redevoering van den heer Visser van IJzendoorn. Er is een andere reden, waarom ik even het woord gevraagd heb, nl. deze, dat ik, ofschoon ik er op het oogenblik niet op zal ingaan, niet geacht wil worden in te stemmen met hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Friesland in de eerste helft van zijn rede is gezegd met betrekking tot de wederindiening van sommige wetsontwerpen.

Voor wat betreft het antwoord, dat door den Minister van Binnenlandsche Zaken is gegeven in verband met een door mij getrokken conclusie uit het antwoord van den Minister op de vragen van de heeren van Wijnbergen, Gerretson en van der Molen, moet ik opmerken, dat ik een ander antwoord niet verwacht had. Ik heb de conclusie geheel voor mijn eigen rekening getrokken en de Minister is volkomen vrij om te zeggen, dat hij die conclusie op het oogenblik *noch kan ontkennen noch kan bevestigen*. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, zoo opgevat kan ik, zooals ik reeds in den aanvang heb gezegd — maar ik geloof niet dat het noodig zal zijn — wanneer het noodig mocht zijn, met vol vertrouwen mijn stem aan dit wetsvoorstel geven.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsvoorstel zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

II. Ontwerp van wet tot wijziging van de artikelen 132, 133 en 186 f en tot aanvulling der Hooger-onderwijswet.

De **Voorzitter**: Dit wetsvoorstel zal, zoo noodig, worden verdedigd door den heer Limburg, die krachtens het bepaalde in art. 117 der Grondwet daartoe door de Tweede Kamer der Staten-Generaal is aangewezen.

Ik verzoek den heer griffier den heer Limburg binnen te leiden.

De heer **Limburg** wordt door den griffier binnengeleid en neemt de voor hem bestemde plaats in.

De heer **Gilissen**, voorzitter van de Commissie voor de Verzoekschriften, brengt het volgende verslag uit:

Bij de Kamer is ingekomen een adres van den senaat der Vrije Universiteit te Amsterdam, inhoudende het verzoek om het voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 132, 133 en 186 f en tot aanvulling der Hooger-onderwijswet te verwerpen.

De Commissie stelt voor, het adres ter griffie neder te leggen ter inzage voor de leden.

De Kamer vereenigt zich met de voorgestelde conclusie.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Bavinck**: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat de bedenkingen in het Voorloopig Verslag over het aanhangige wetsvoorstel uitgebracht en ook in de pers hier en daar besproken, in de Memorie van Antwoord door den heer Limburg niet genoeg tot haar recht zijn gekomen.

Het is om die reden, dat ik de aandacht van de Vergadering een oogenblik vraag, om die bedenkingen nog kortelijk toe te lichten en eenigszins te motiveeren.

De eerste bedenking, die tegen het aanhangige wetsvoorstel kan worden ingebracht, bestaat daarin, dat het een zeer gewichtige wijziging in de opleiding betreft, een wijziging, die inderdaad van zóó ernstige natuur is, dat zij niet incidenteel tot een beslissing mag worden gebracht.

Wat toch is het geval?

Wanneer dit wetsvoorstel geheel op zich zelf stond, wanneer de wijziging, die nu in de wet op het hooger onderwij:

10de VERGADERING. — 31 AUGUSTUS 1917.

Ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 132, 133 en 186f en tot aanvulling der Hooger-onderwijswet.

(Bavinck.)

zal worden aangebracht, geheel op zich zelf beschouwd kon worden, zoodat men kon zeggen: wanneer deze wijziging wordt aangenomen, dan zijn wij van de quaestie af, dan zou er iets voor te zeggen zijn, om dit wetsvoorstel zonder meer aan te nemen.

Maar zoo staat de zaak inderdaad niet. Eigenlijk wordt hier de geheele quaestie van de classieke of niet-classieke opleiding ter sprake gebracht. Enkele uitspraken zijn voldoende om dit te bewijzen; de heer Visser van IJzendoorn heeft bij de behandeling van de Staatsbegrooting ten vorigen jare in de Tweede Kamer gezegd, dat aan H. B. scholieren die het eindexamen hebben afgelegd, ook de toegang tot de juridische faculteit ontsloten moest worden. Men volstaat dus niet met de opening der natuurkundige en medische faculteiten, met de toelating van gediplomeerden der H. B. S. tot de academische examens en tot de promoties in de natuurkundige en medische faculteit, maar men wil het wel terdege ook uitbreiden tot de juridische faculteit.

Nog veel sterker is dat het geval met de zoogenaamde Nationale Vereeniging tot Wettelijke Gelijkstelling van classieke en niet-classieke opleiding. Daarin toch wordt niet minder begeerd, dan dat de classieke en de niet-classieke opleiding als volkomen gelijkwaardig zullen worden beschouwd en dat de vraag of men tot een faculteit al dan niet zal worden toegelaten absoluut niet zal worden beslist door het genoten hebben van een classieke, dan wel van een niet-classieke opleiding; m. a. w., hetzij men een classieke of een niet-classieke opleiding heeft ontvangen, in ieder geval moet men worden toegelaten tot elke faculteit. En, professor Hamburger heeft nog niet zoo lang geleden een brochure geschreven over de herziening van ons onderwijs, waarin uitdrukkelijk wordt verklaard, dat de classieke en de niet-classieke opleiding volkomen gelijkwaardig zijn, en, niet zoo in het afgetrokkene, maar bepaaldelijk volkomen gelijkwaardig zijn voor iedere faculteit en voor elk vak waarin men aan een universiteit gaat studeeren. Men ziet dus, dat de quaestie die hierbij aanhangig is veel gewichtiger is, veel meer principieels althans insluit dan in het wetsvoorstel van den heer Limburg c. s. wordt bedoeld. De geheele quaestie van de classieke of de niet-classieke opleiding wordt er principieel aan de orde gesteld. Wanneer dat het geval is, dan gaat het toch eigenlijk niet aan, een zoo gewichtige quaestie, die de toekomst van de wetenschap en van de inleiding tot de wetenschap raakt, zoo incidenteel te behandelen en het voor te stellen, of het een onschuldig voorstel is, dat men gerustelijk kan aannemen.

Mijnheer de Voorzitter! Een tweede bedenking is deze, dat de manier waarop — niet rechtstreeks naar de bedoeling van de voorstellers, maar toch wel naar de strekking van het voorstel — het gymnasium zal worden behandeld, niet als een edele kan worden aangemerkt. Het gymnasium en de classieke opleiding zijn een betere behandeling waardig dan daaraan in dit wetsvoorstel te beurt valt, want, wat geschiedt hierbij? De H. B. S. krijgt een pré, krijgt eigenlijk een voorrecht van twee jaren minder studie en komt op die manier verre in het voordeel boven het gymnasium. Nu zou ik er volstrekt niet op tegen hebben, wanneer de classieke en de niet-classieke opleiding naast elkander werden gesteld, wanneer de maatschappij in de keuze daarvan geheel werd vrijgelaten, en wanneer dan de gang van zaken in de maatschappij hetzij voor de eene, hetzij voor de andere koos, maar hier wordt van te voren aan de H. B. S. een zeer groot voordeel toegekend en ik geloof dat dit onbillijk is. Het gevolg zal natuurlijk zijn, dat de B.-afdeeling van het gymnasium haar leerlingen verliest en dat die op den duur zullen gaan naar de H. B. S., waarmede de ouders volkomen gelijk zullen hebben, want zij winnen daarmede twee jaren aan tijd en aan geld, wat, vooral voor iemand die later in de medicijnen zal gaan studeeren en die dus een lange studie moet doormaken, inderdaad geen kleinigheid is. Welnu, dat is geen edele wijze van handelen tegenover het gymnasium. Ik miskien natuurlijk volstrekt niet de bedoeling van de voorstellers, maar de inhoud van dit voorstel leidt er toe, dat de H. B. S. ten onrechte tegenover het gymnasium bevoordeeld wordt.

In de derde plaats voeg ik daaraan nog toe, dat de aanneming van dit voorstel mijns inziens moet insluiten, en ik kan te dezen opzichte wel geen belofte vragen van den Minister van Binnenlandsche Zaken, maar ik wensch het zoo sterk en zoo ernstig mogelijk uit te spreken, wanneer dit voorstel wordt aangenomen, dat dan de verplichting op de Regeering gelegd wordt om een reorganisatie aan te brengen, niet alleen in de opleiding aan de hoogere burgerschool bij voorbeeld ten aanzien van de bevoegdheid van de leeraren, maar inzonderheid ook, om een reorganisatie ter hand te nemen van het gymnasiaal onderwijs. Nu erken ik, dat de leeraren aan de gymnasia hun tijd hebben laten voorbijgaan, en in elk geval dat de Regeering aan de verwachtingen van vele dier leeraren niet heeft beantwoord. De reorganisatie van het gymnasium is al jaren lang noodig geweest, inzonderheid van de B-afdeeling, en wanneer dit voorstel wordt aangenomen is die reorganisatie inderdaad urgent. Immers, indien die B-afdeeling in stand gehouden zal worden, moet zij zich aanpassen aan de nieuwe omstandigheden en moet een reorganisatie plaats hebben, waardoor de B-afdeeling met de voorbereidende studie voor de natuurkundige en medische wetenschap gelijkwaardig komt te staan naast de opleiding aan de hoogere burgerschool. Nu weet ik wel, dat te dezen aanzien de leeraren aan het gymnasia zoowel als die aan de hoogere burgerschool zeer verdeeld zijn. Sommigen verlangen 5 jaar gymnasium, anderen 6 jaar hoogere burgerschool, nog anderen een lyceum. De quaestie is dus uiterst moeilijk, maar dit moet een prikkel wezen voor de scherpzinnigheid en de verzoeningsgezindheid van den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken om dit probleem, dat zeer ernstig is, tot oplossing te brengen.

Wanneer ik alles overweeg, wat ik zooeven in het midden heb gebracht, zou ik geneigd zijn, om aan het voorstel, om genoemde redenen, mijn stem te onthouden, maar alle zaken hebben twee zijden en ook dit voorstel heeft voordeelen die niet miskend mogen worden. Daarom wensch ik in de tweede plaats eenige voordeelen van dit voorstel aan te wijzen die mij ten slotte er toe zullen brengen om aan dit voorstel mijn stem niet te onthouden.

In de eerste plaats wijs ik daartoe op de vele argumenten die in de verschillende adressen tot de Tweede en Eerste Kamer gericht, zijn te berde gebracht en waarvan de geldigheid niet kan worden ontkend. Kortheidshalve zal ik die niet herhalen, omdat zij aan de leden van deze Kamer voldoende bekend zullen zijn, maar ik wijs er toch op, dat het opmerkelijk is, dat dit voorstel van den heer Limburg c.s. algemeen in den lande sympathie heeft gewekt. Wij hebben een overvloed van adressen gekregen uit alle wetenschappelijke kringen van middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs, van universiteiten enz., en alle hebben bijna zonder uitzondering maar één stem geuit, en wel ten gunste van dit ontwerp. Dit wijst er op, dat wij inderdaad verkeeren in een zekeren noodtoestand, waaraan een einde moet worden gemaakt. Het gaat toch niet aan, de leerlingen van de H.B.S. toe te laten tot de colleges aan de universiteit en dan ten slotte te zeggen bij de promotie: gij mocht en kunt niet verder komen. Dat is een toestand waaraan een einde moet komen, gelijk door allen erkend wordt, ook door hen, die voorstander zijn van de classieke opleiding.

In de tweede plaats wensch ik er op te wijzen, dat de quaestie reeds vroeger meermalen besproken is en — om nu niet alles aan te halen — ook indertijd ter sprake kwam bij de behandeling van de wijziging en aanvulling der wet tot regeling van het hooger onderwijs in 1904 door Minister Kuyper voorgesteld. Van die gelegenheid heeft de heer de Savornin Lohman gebruik gemaakt om een amendement in te dienen, waarbij aan de gediplomeerden der H.B.S. het recht werd gegeven van toelating tot de academische examens en promotie in de beide bekende faculteiten. Daarop heeft toen de Minister Kuyper geantwoord, dat hij daaraan

(Bavinck.)

op dat oogenblik niet kon voldoen en dat hij een zoo gewichtige quaestie als de classieke opleiding niet incidenteel tot beslissing kon laten brengen.

Maar zeer opmerkelijk heeft de Minister zich toen in dien zin verklaard, dat hij principieel daartegen geen bezwaar zou hebben, want dat hij geen absoluut voorstander was van de classieke opleiding voor allen die gaan studeeren aan de universiteit. Hij verklaarde uitdrukkelijk dat hij niet verlangde, dat de classieke opleiding zou worden verplichtend gesteld voor ieder die toegang tot de universiteit begeerde. Bij die woorden sluit ik mij gaarne aan en daarmede verbind ik een tweede argument waarom ik aan dit voorstel mijn stem zal geven, want inderdaad het is met de classieke opleiding zeer eigenaardig gesteld.

Ik zal daar niet in den breede over spreken, maar wensch slechts een enkele opmerking te maken.

De classieke opleiding is niet een einheitlich begrip, maar is in den loop der tijden belangrijk gewijzigd. In de middeneeuwen studeerde men Latijn en las men Latijnsche werken, maar niet met het doel, om daardoor den mensch naar geest en hart te vormen naar het ideaal der oudheid. Want dit ideaal vond men in het Christendom, waar men Latijn leerde en sprak en schreef, omdat dat de taal was van de Kerk en de wetenschap en men las de Latijnsche boeken, om de wetenschap op te doen, die men daaruit meende te kunnen putten, maar volstrekt niet met het doel, om daardoor in eigenlijken zin een classieke opleiding te bekomen. Dit blijkt hieruit, dat het Latijn, dat men toen sprak, niet het echte Latijn was, maar aan iederen zuiveren Latinist als een barbaarsche taal in de ooren moest klinken.

De classieke opleiding is opgekomen en geboren uit de Renaissance, welke gekant was tegen de middeneeuwen, tegen de dogmatiek en tegen de scholastiek. Men ging toen terug tot de classieke literatuur, tot het Latijn en het Grieksch, maar voornamelijk tot het Latijn; en men stelde als ideaal van inleiding tot de wetenschap vast het kunnen spreken en schrijven in Ciceroiaansch Latijn, wat iets geheel anders was dan wat men in de middeneeuwen met de studie van het Latijn zich voorstelde. Men putte uit de classieken de eruditie, de geleerdheid, maar vooral ook de eloquentia.

Dit was het eerste ideaal.

Aan het einde van de 18de eeuw heeft dit plaats gemaakt voor het ideaal van Wolff, Winckelmann e. a., toen het Grieksch op den voorgrond kwam te staan en het doel van de classieke studie gesteld werd in het vormen van geest en gemoed tot waarachtige humaniteit. Een gansch ander ideaal derhalve, maar dat nog altijd vele aanhangers vindt.

In de 19de eeuw echter heeft men het merkwaardig verschijnsel waargenomen, dat de classieke opleiding totaal niet in beteekenis is verminderd, maar van karakter is veranderd. Tot dusver toch werd de classieke cultuur van Griekenland en Rome beschouwd als een zelfstandig geheel, als het ideaal van ware menschelijkheid. Maar in de 19de eeuw heeft men door tal van ontdekkingen in Egypte, Babylonië, Klein-Azië, Kreta en Griekenland leeren inzien, dat de cultuur niet op zich zelf staat, maar met de geheele cultuur van de toenmalige tijden in het nauwste verband staat.

Zoo wordt in de beoefening der letteren, die tot ons gekomen zijn uit Griekenland en Rome, niet meer de weg gezien, waarop wij hebben te komen tot echte humaniteit, maar daarvoor is een ander ideaal in de plaats gekomen, of liever een andere opvatting van de classieke oudheid, namelijk de cultuur-historische of de cultuur-sociale, d.w.z., kort uitgedrukt: men kent zijn eigen tijd niet en men kent den verleden tijd niet, wanneer men niet kent de grondslagen, waarop onze Christelijke cultuur en geheel de tegenwoordige beschaving is opgebouwd.

Hieruit blijkt, dat het karakter van de classieke opleiding geheel is veranderd, maar de beteekenis niet is verminderd.

Immers, in de eerste plaats blijft voor de vorming van den menschelijken geest, voor de ontwikkeling van zijn denkvermogen, de studie van het Latijn en Grieksch altijd een voordeel behouden, dat mijns inziens door de studie van de natuurkundige wetenschappen, hoe hoog deze ook staat, niet kan worden vergoed.

In de tweede plaats vestig ik er de aandacht op, dat in de cultuur van Griekenland en Rome de wortel ligt van onze gansche beschaving, natuurlijk in verband met het Christendom en dat het niemand mogelijk is, om zich van de origine van de verschillende wetenschappen een heldere voorstelling te vormen, of hij moet tot Griekenland en Rome met de omringende cultuurvolken teruggaan.

En ten derde wensch ik er nog op te wijzen, dat het behoud van de classieke opleiding juist in den tegenwoordigen tijd van de grootste beteekenis is. Viscount Bryce heeft in de *Fortnightly Review* van April er de aandacht op gevestigd, dat de classieke opleiding nog een band blijft vormen tusschen de volken, nu het nationalisme op alle manieren oplevt en dikwijls in chauvinisme ontaardt en de volken dikwijls vijandig tegenover elkander gaan staan, waardoor de eenheid hoe langer hoe meer verzwakt wordt.

In de middeneeuwen had men die eenheid. Geheel het Christelijk Europa was vereenigd onder den Keizer als wereldlijk en den Paus als geestelijk hoofd. Later, door de Reformatie, is die eenheid verbroken, en die eenheid wordt nu opnieuw bedreigd door de cultuur van den tegenwoordigen tijd, die een nationalistisch karakter aanneemt. In Engeland, in Frankrijk, in Duitschland ijvert men tegenwoordig niet voor een algemeene cultuur, doch voor een nationale, voor een Engelsche, Fransche, Duitsche cultuur.

Een tegenwicht daartegenover is het vasthouden aan den gemeenschappelijken grondslag, waarop onze beschaving rust, en daarom is die classieke opleiding van zoo groote beteekenis, en spreek ik nog eenmaal den wensch uit, dat de Regeering besluiten moge, wanneer dit wetsvoorstel zal zijn aangenomen, tot een geheele reorganisatie van het voorbereidend hooger onderwijs.

Ik mag niet veel meer van de aandacht der Vergadering vergen, maar ik wil aan het gezegde nog een laatste argument toevoegen.

De hoogere burgerschool en het gymnasium moeten naar mijn meening zoo worden ingericht, dat iemand, wanneer hij later in de medische wetenschap of de natuurkundige wetenschap gaat studeeren, de volkomen vrije keuze heeft of hij naar de eene dan wel naar de andere inrichting wil gaan. Dan kan en moet de maatschappij zelf beslissen, aan welke opleiding zij de voorkeur geeft, maar dat is niet het geval wanneer dit voorstel wordt aangenomen, waarbij een pré wordt gegeven aan de hoogere burgerschool ten koste van het gymnasium.

Indien in deze richting de reorganisatie ter hand genomen wordt, dan meen ik dat wij met vrijmoedigheid dit voorstel kunnen aannemen.

Want wij moeten ons er toch wel rekenschap van geven dat, zooals ik gezegd heb, de grondslagen van onze wetenschap en van onze cultuur in het algemeen liggen in de oudheid, bij onze geestelijke voorouders, zooals Pierson hen indertijd noemde, maar men vergete niet, dat sedert de Reformatie en de Renaissance een nieuwe wetenschap is opgekomen, n.l. de natuurwetenschap. Ik stem toe, de natuurwetenschap, vooral als natuurphilosophie wortelt ook reeds in de cultuur van Griekenland en Rome, en zelfs nog verder terug in die van Babylonië. Maar in engeren zin, als zuiver empirische en experimenteele wetenschap heeft de moderne natuurwetenschap toch een jongeren oorsprong en dateert zij uit den tijd van Bacon en anderen.

Hiermede hebben wij rekening te houden. De maatschappij is voor een groot deel gereformeerd, gereorganiseerd onder den invloed van de nieuwere natuurwetenschap en de nieuwere techniek. Vandaar dat het onmogelijk is de classieke opleiding, zooals vroeger, geheel en voor alle wetenschappen als grondslag te handhaven. Dan kan bij voorbeeld niet met het oog op de Technische Hoogeschool, de veeartsenijkundige hoogeschool, de hoogere handelsschool, de landbouwhoogeschool, enz.

Het begrip van wetenschap is ontzaglijk uitgebreid. Naast de universiteit hebben wij tal van hooge scholen gekregen en

10de VERGADERING. — 31 AUGUSTUS 1917.

Ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 132, 133 en 186f en tot aanvulling der Hooger-onderwijswet.

(Bavinck e. a.)

dus moet er verandering komen en kan men niet meer van iedereen, die later het hooger onderwijs gaat volgen, vergen dat hij een classieke opleiding geniet.

Daarin ligt voor mij opgesloten, dat wij inderdaad moeten komen tot de erkenning van de opleiding door de hoogere burgerschool, door de Realschule, naast de opleiding door de classieke studie aan het gymnasium.

Nog eens, ik heb daar niets tegen, zoodat ik dan ook mijn stem aan dit wetsvoorstel zal geven. Maar men erkenne daarbij dan tevens, dat de reorganisatie van het voorbereidend hooger onderwijs dringend noodzakelijk is en wel in dien zin, dat de eene opleiding niet een voorrecht krijgt boven de andere, doch dat zij beide volkomen gelijkwaardig naast elkander komen te staan, en de ouders vrij blijven, om, onafhankelijk van langer studietijd en meerdere kosten, aan de eene of andere opleiding de voorkeur te geven.

De **Voorzitter**: Het woord is thans aan den heer van den Berg. In verband met hetgeen door mij gisteravond werd medegedeeld, verzoek ik dien geachten spreker om, wanneer hij om half twaalf zijn rede nog niet heeft beëindigd en aan een geschikt punt is gekomen, zijn rede dan te willen onderbreken.

De heer **van den Berg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met belangstelling de redevoering van den vorigen geachten spreker gehoord, en veel van hetgeen hij gezegd heeft, wil ik gaarne beamen, iets wat trouwens niet onnatuurlijk is, waar wij beiden tot dezelfde staatkundige richting behooren. Maar ik kan tot mijn leedwezen niet medegaan met de conclusie waartoe de vorige geachte spreker is gekomen. Tegen het wetsvoorstel, dat aan de orde is, heb ik nl. tot mijn leedwezen gewichtige bedenkingen, en die gewichtige bedenkingen, welke ik in het Voorloopig Verslag heb laten inscreeren, heeft tot mijn leedwezen de geachte voorstelier van dit wetsvoorstel niet kunnen ondervangen. Ik blijf dan ook bij mijn meening, dat aan de voorgestelde wijziging der wet op het hooger onderwijs geen enkele redelijke behoefte bestaat, en dat de gevolgen van deze wijziging slechts kunnen strekken om het wetenschappelijk peil van de doctoraten in de geneeskunde en in de wis- en natuurkundige wetenschappen te doen dalen.

Omtrent het ontbreken van een redelijke behoefte aan de wijziging moet ik het volgende opmerken.

Ook zonder classieke opleiding kan men thans arts worden en de bevoegdheid erlangen om in de wis- en natuurkundige vakken onderwijs te geven. Wat dit laatste betreft, wijs ik op de bevoegdheden verbonden aan de examens voor het middelbaar onderwijs en op het ingenieursdiploma, te verkrijgen aan de Technische Hoogeschool. Niemand wordt dus thans belet om de bedoelde vakken uit te oefenen in hun vollen omvang en daarin zijn bestaan te vinden. Voor deze uitoefening is de doctorstitel alleen een krulletje aan iemands naam op zijn visitekaartje, een krulletje voor het publiek, d. w. z. een vermoeden, dat men niet alleen zijn vak verstaat, maar ook een eenigszins breedere wetenschappelijke opvoeding heeft genoten. Dat krulletje, hoe weinig dikwijls reëele zekerheid gevende omtrent de geschiktheid van den drager daarvan voor zijn functie, moet in elk geval iets blijven beteekenen. Het moet een ernstig vermoeden blijven, zij het dan niet een rechtsvermoeden. Daarmee nu gelijkelijk te versieren hen, die niet meer hebben gestudeerd dan voor de practijk noodig is, en hen die ook daarbuiten hun blik hebben geslagen, heeft naar mijn meening geen zin. Veel logischer zou het zijn om, wanneer men geen krulletje wil voor hen die iets meer geleerd hebben dan een ander, den doctorstitel eenvoudig af te schaffen.

Ik zeide, dat de doctorstitel alleen voor het publiek een krulletje is. In de wetenschappelijke wereld vraagt men niet naar titels om iemands beteekenis te beoordeelen, maar alleen naar hetgeen hij op wetenschappelijk gebied heeft gepresteerd. Vandaar dat, wanneer ik goed ben ingelicht, onderscheidene hoogleeraren aan onze universiteiten niet

(van den Berg.)

den doctorstitel voeren. Zij hebben zonder dien titel getoond hoogstaande wetenschappelijke mannen te zijn, en zij hebben hetgeen in hun opvoeding misschien ontbrak, later weten in te halen. Hieraan schrijf ik het ook toe, dat de senaten van onze hoogescholen en de Koninklijke Academie van Wetenschappen het wetsvoorstel, aan de orde, hebben gesteund. Dat intusschen niet alle hoogleeraren van diezelfde meening zijn, bleek mij nog dezer dagen uit een mij toegezonden stuk van prof. Stomps in het *Algemeen Handelsblad*.

Niet alleen dus, dat artsen en docenten in de wis- en natuurkundige wetenschappen door den tegenwoordigen toestand niet benadeeld worden in de gewone uitoefening van hun vak, maar de ondervinding bewijst ook, dat de hoogste wetenschappelijke ambten voor hen open staan, indien zij toonen daarvoor de noodige eigenschappen te bezitten. De eenigen, voor wie het vergemakkelijken van het verkrijgen van het doctoraat een winst zal zijn, zijn de middelmatigen of nog minderen, die gaarne met den titel van doctor willen pronken zonder zich daarvoor evenveel moeite te hebben gegeven als zij, die tot dusverre konden doctoreeren. Dien wensch kan ik geenszins een redelijken wensch noemen.

Mijnheer de Voorzitter! Het is thans juist halftwaalf; vindt u goed, dat ik hier mijn rede afbreek?

De vergadering wordt tot één uur geschorst, daarna hervat en de beraadslaging voortgezet.

De heer **van den Berg** zet zijn rede voort en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Nog minder dan in hetgeen, waarvan ik vóór de pauze gesproken heb, zie ik een redelijke behoefte in den wensch om door de nieuwe regeling het verkrijgen van den doctorstitel aan buitenlandsche universiteiten tegen te gaan. Zij immers, die dit tot dusverre deden, zijn enkelingen, en leveren alleen reeds daarom geen motief op om de deur wagenwijd open te zetten voor iedereen. Bovendien komen daarvoor tegenwoordig alleen in aanmerking de Duitsche en Zwitsersche universiteiten. In Frankrijk en Engeland is het doctoraat bijna niet te verkrijgen zonder een langdurige studie in het land zelf. In Duitschland en Zwitserland schijnt het gemakkelijker, ofschoon men aldaar tegenwoordig, blijkens mij bekende voorbeelden, wetenschappelijke eischen stelt zeker niet lager dan in onze universiteiten het geval is. Vroeger schijnt dit anders te zijn geweest, doch zooveel is zeker, dat, zelfs de kosten daargelaten, aan een uitzwerming van Nederlandsche studenten om in Duitschland of Zwitserland te doctoreeren, niet te denken valt.

Ik meen hiermede te hebben aangetoond, dat er geen behoefte aan den voorgestelden maatregel bestaat. Thans moet ik spreken over de gevolgen, welke hij mijns inziens stellig zal hebben.

Men moet al extravagant optimistisch zijn om aan te nemen, dat er nog evenveel jongelieden als thans zich de moeite en kosten zullen getroosten aan een classieke propaedeusis verbonden, wanneer zij, ook zonder die propaedeusis, aan de universiteit den doctorstitel kunnen verkrijgen. De niet classieke propaedeusis aan de hoogere burgerschool bespaart hun immers twee jaren studie, en voor velen zal dit in dezen democratischen tijd om financieele redenen op zich zelf reeds een argument zijn om dien weg te volgen.

En nu zegge men niet dat de classieke propaedeusis voor geneeskundigen, scheikundigen en andere beoefenaars der wis- en natuurkundige wetenschappen een onverschillige zaak is. Zeker zullen zij ook zonder die propaedeusis hun vak kunnen uitoefenen; maar er bestaat nog een groot onderscheid tusschen het kennen van een vak en het hebben van een breeden wetenschappelijken blik, welke het gevolg is van een opleiding, welke gelegenheid heeft gegeven ook buiten dat vak geen vreemdeling te zijn. De wetenschap vordert niet alleen deskundigen, maar ook denkers, en nu weet ik wel, dat allen, die een classieke propaedeusis hebben genoten, daarom nog geen denkers zijn geworden, maar zij zijn althans daartoe in de gelegenheid geweest. Omgekeerd zijn er natuurlijk ook personen, die als vakmannen zijn opgevoed, en toch denkers

(van den Berg.)

zijn geworden, maar dit zullen steeds gelukkige uitzonderingen blijven. Wordt het voorstel van den geachten afgevaardigde uit de andere Kamer wet, dan zal ongetwijfeld het wetenschappelijk gehalte van hen, die in de geneeskundige en wis- en natuurkundige faculteiten hebben gestudeerd, op den duur achteruitgaan, al leveren die faculteiten even goede practici af als thans.

In de tegenwoordige afdeeling B van onze gymnasia zijn mijns inziens ook thans reeds op niet ongelukkige wijze de classieke studiën beperkt tot hetgeen nuttig is voor hen, die aan de universiteit een anderen weg zullen inslaan. Die afdeeling zal, indien zij al niet dadelijk alle leerlingen verliest, toch geleidelijk noodzakelijk moeten uitsterven. Hoogstens zal na eenige jaren nog nu en dan een enkele leerling zich daarvoor opgeven, maar het zal aan de meeste gymnasia niet meer te rechtvaardigen zijn de kosten van die afdeeling te handhaven, wanneer daarvan zoo zeldzaam gebruik meer wordt gemaakt.

Het nut van de classieke propaedeusis is mijns inziens ook allerminst te onderschatten voor de verdere studiën van niet literairen aard, en wel niet alleen uit een theoretisch maar ook uit een practisch oogpunt. De classieke talen en de classieke beschaving hebben voor jongelieden een vormende kracht, welke tot dusverre geen moderne taal en geen moderne nationale beschaving hebben bereikt. En wat het practische oogpunt betreft, zoo wijs ik er slechts op dat tot vóór een eeuw nagenoeg alle belangrijke werken over de exacte wetenschappen in het Latijn werden geschreven. Die werken zal een geneesheer, een botanicus, een wiskundige, enz. die op den naam van wetenschappelijk man aanspraak maakt, herhaaldelijk moeten raadplegen. En wanneer nu die heeren slechts kennen, wat men wel eens „potjes-latijn" noemt, dan vraag ik of een maatregel, welke dergelijke gevolgen moet hebben, aanbevelenswaardig kan zijn.

In zijn Memorie van Antwoord, op pag. 1, wijst de geachte voorsteller het gevaar van de ontvolking van de afdeeling B der gymnasia af met een zijn karakter eer aandoend, maar mij te ver gaand optimisme. Hij onderstelt, kort samengevat, dat het belang van een classieke opvoeding aan de meeste ouders het gymnasium zal doen blijven verkiezen boven de hoogere burgerschool. Hij vergeet echter, dat wij in een zeer realistischen tijd leven, en dat de geldquaestie meer en meer de keuze tusschen de hoogere burgerschool en het gymnasium zal gaan beheerschen. Hoe langer hoe meer worden immers de universiteiten bevolkt door kinderen van ouders met zeer weinig middelen en, laat ik het er bijvoegen, niet zelden van te weinig ontwikkeling om de waarde van een classieke opvoeding in te zien. En ofschoon ik nu het verschijnsel, dat ook de kinderen dier ouders onze universiteiten bezoeken, toejuich, zoo gaat het toch niet aan de oogen te sluiten voor de minder wenschelijke gevolgen daarvan bij de keuze tusschen de duurdere en de minder duurdere opleiding der kinderen van bedoelde ouders.

Evenmin kan ik den geachten voorsteller volgen in zijn betoog op pag. 2 der Memorie van Antwoord omtrent het in ons Voorloopig Verslag uiteengezette bezwaar van het incidenteele karakter van de door hem gewenschte wetswijziging in verband met een algemeene verbetering van ons voorbereidend hooger onderwijs. In het kort saamgevat komt zijn betoog neder op de hoop, dat de zaak nog wel terecht zal komen, en dat wij reeds thans aan een bestaande behoefte behooren te voldoen. Ik meen zooeven te hebben aangetoond, wat men van die behoefte heeft te denken, en stel de door mij vermelde feiten eenvoudig tegenover de bezwaren van den tegenwoordigen toestand, door den geachten afgevaardigde te berde gebracht. Ik herhaal dat zij, die aan zijn voorstel thans behoefte hebben, allesbehalve verdienen geholpen te worden.

Ik voor mij blijf een classieke opleiding als onontbeerlijk beschouwen voor de beoefening van alle wetenschappen met een geschiedenis, evenals ik die overbodig achten zou wanneer men haar zou willen eischen voor de wetenschappen van zuiver modernen aard. Spoorwegen, vliegmachines en der-

(van den Berg e. a.)

gelijke zijn uitsluitend kinderen van onzen tijd. Een ingenieur, die zich daaraan wijden wil, heeft alleen met de moderne toestanden te doen. Wil men hem nu met een technisch doctoraat versieren, ik heb er niet op tegen. Het wetsontwerp, dat ik bestrijd, geldt alleen de universiteiten. Maar omgekeerd, bij voorbeeld voor een ingenieur, die de schoone bouwkunst tot zijn vak heeft gekozen, is de wenschelijkheid van een classieke opleiding mijns inziens wederom niet te ontkennen.

Den goeden naam, welken Nederland thans gelukkig ook in het buitenland geniet ten aanzien van de beoefening der wetenschappen aan onze universiteiten, heeft men te danken aan de waarde, ten onzent van ouds gehecht aan het classicisme. Die naam zal naar mijn meening op den duur schade lijden, wanneer de doctorstitel aan onze universiteiten, zij het dan vooreerst slechts in een tweetal faculteiten, zal kunnen verkregen worden door personen, die niet op hetzelfde peil staan als tot dusverre. Laten wij zorgen dat onze universiteiten dien goeden naam ongeschonden behouden, en dat de wetenschappelijke titels, aldaar verkregen, niet afdalen tot het peil der titels van sommige vreemde universiteiten, speciaal buiten Europa, waar men den doctoralen graad kan bekomen zonder de van ouds ten onzent gevorderde voorstudies te hebben gemaakt.

De heer van Swaay: Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van het thans aan de orde zijnde wetsontwerp wensch ik enkele woorden in het midden te brengen. Ik wil beginnen met de verklaring, dat de indiening van dit ontwerp mij zeer heeft verheugd en dat ik behoefte gevoel van deze plaats hulde te brengen aan de leden der Volksvertegenwoordiging die daartoe het initiatief namen. Blijkt uit deze mededeeling, dat ik een voorstander ben van deze wet, dan volgt daaruit reeds vanzelf, dat ik de bezwaren in het Voorloopig Verslag dezer Kamer tegen dit ontwerp aangevoerd niet deel, althans aan die bezwaren geen overwegende beteekenis kan toekennen en in ieder geval de voordeelen veel hooger schat dan de mogelijke nadeelen. De bezwaren in het Voorloopig Verslag naar voren gebracht, zijn m. i. van zuiver speculatief theoretischen aard, zij spruiten toch in hoofdzaak voort uit de vrees, niet uit de zekerheid maar uit de vrees, dus uit een vermoeden, dat door aanneming van dit wetsvoorstel in de toekomst minder dan tot nog toe van de classieke opleiding zal worden gebruik gemaakt en dat met name de aanstaande wis- en natuurkundigen en de medici meer de voorkeur zullen geven aan de niet classieke opleiding. Mijnheer de Voorzitter! Ik wil niet de minste afbreuk doen aan de waarde eener classieke opleiding; voor sommige takken van wetenschap houd ik deze voor onmisbaar; ik wensch dus niet geacht te worden te behooren tot de velen in het Voorloopig Verslag aangeduid die als consequentie van dit wetsontwerp wenschen de volkomen gelijkstelling van de klassieke en de wis- en natuurkundige opleiding voor alle vakken.

Maar hoe hoog men de waarde der classieke opleiding ook wil aanslaan, daaraan mag men toch niet het recht ontleenen die opleiding te blijven eischen van een breede schaar van wetenschappelijk aangelegde personen, die voor de vervulling hunner levenstaak, voor de uitoefening van hun toekomstig ambt of beroep met een andere vooropleiding, die hun, om welke reden dan ook, doelmatiger voorkomt, even goed kunnen volstaan. Ik zeg even goed, Mijnheer de Voorzitter, want, en daar ligt m. i. practisch het zwaartepunt, de beteekenis van een medicus, physicus of wiskunstenaar in ons maatschappelijk leven wordt niet beheerscht door de vraag of hij al dan niet een classieke vooropleiding heeft genoten, maar door de vraag wat hij in zijn vak presteert en de ondervinding heeft toch wel geleerd, dat vele medici, wiskundigen en physici, die geen classieke vooropleiding hadden genoten, desniettemin tot de grootste prestaties op wetenschappelijk gebied in staat bleken. Door de thans bestaande regeling — en dit punt wensch ik bijzonder naar voren te brengen — worden tal van wetenschappelijk aangelegde personen ernstig in hunne belangen geschaad. Zij die het eindexamen

10de VERGADERING. — 31 AUGUSTUS 1917.

Ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 132, 133 en 186f en tot aanvulling der Hooger-onderwijswet.

(van Swaay.)

H. B. S. met gunstig gevolg hebben afgelegd en aanleg voor studie hebben, zijn zeer beperkt in hun keuze. Zij moeten arts worden of naar Delft en nu is het een onloochenbaar feit, dat dientengevolge tal van begaafde jongelieden naar Delft komen voor wie de studie aldaar een groote teleurstelling wordt. Waaraan is dit toe te schrijven? In de algemeene mededeelingen voorkomende in het programma der lessen aan de Technische Hoogeschool wordt o. m. vermeld, dat de getuigschriften, welke het recht geven om tot de examens aan de Technische Hoogeschool te worden toegelaten alleen dan een waarborg voor genoegzame voorbereiding tot de studie aan de Technische Hoogeschool opleveren, wanneer tevens een goede aanleg voor de wis- en werktuigkunde, de natuurwetenschappen en voor hand- en rechtlijnig teekenen aanwezig is. Volkomen juist.

Iedereen begrijpt zonder meer, dat de studie voor ingenieur een onbegonnen werk is indien geen voldoende aanleg voor de exacte wetenschappen aanwezig is; maar, Mijnheer de Voorzitter, hoe vaak wordt nu deze stelling niet omgekeerd. Velen zijn van meening, dat iemand met een goeden wiskundigen aanleg ook beslist voor de ingenieursstudie geschikt is. Hoe vaak verneemt men niet van ouders en leeraren, sprekende over zoon of leerling: O, die is zoo goed in de wiskunde, die moet natuurlijk naar Delft. Mijnheer de Voorzitter! Dat is heelemaal niet natuurlijk; men kan een buitengewoon scherpzinnig mathematicus zijn en toch absoluut ongeschikt voor het ingenieursvak. Wanneer men bij voorbeeld geen voldoend voorstellingsvermogen heeft, wanneer men geen constructief gevoel bezit, hoe kan men dan een bruikbaar ingenieur worden, al is men in staat de meest ingewikkelde differentiaal-vergelijkingen op te lossen? En nu is de gang van zaken deze. Jongelui met prachtige cijfers voor wis- en natuurkunde komen van de hoogere burgerschool naar Delft omdat zij niet anders kunnen, omdat geen andere weg voor hen openstaat. Voor de techniek voelen zij niet zoo heel veel, maar zij vleien zich dan maar met de hoop, dat dit wel zal komen als ze in Delft maar eens aan den gang zijn, en dikwijls valt dat in het begin erg mee. De eerste 2 jaren studie omvatten toch als hoofdschotel de wis- en natuurkunde, daarnaast het teekenen en de technische vakken, dat wil zeggen de elementaire beginselen daarvan. Het propaedeutisch examen is gesplitst in 4 groepen: wiskunde, natuurkunde, teekenen en technische vakken; de volgorde waarin men zich aan de gedeeltelijke examens onderwerpen zal, is ter keuze van den candidaat. Bij een leerling, zoeals door mij bedoeld, vlot natuurlijk de wis- en natuurkunde opperbest, het teekenen gaat veelal ook wel, maar met de technische vakken ondervindt hij al dadelijk moeilijkheden. Hij stelt het examen daarin eens wat uit, wordt nog eens een keer daarvoor afgewezen, maar, aangezien het nog maar de beginselen betreft, haalt hij het wel; nu komt hij echter te staan voor de eigenlijke ingenieursstudie in haar vollen omvang en dan begint de ellende voorgoed, en ook al gelukt het nu zoo iemand, na lang zwoegen en tobben ten slotte het ingenieursdiploma te bemachtigen, wanneer hij eindelijk wat men wel eens noemt wordt weggeëxamineerd, dan is zijn toekomst toch bedorven. Als ingenieur is hij weinig waard en hij zal zich in de maatschapij tevreden moeten stellen met een bescheiden positie, lang niet evenredig aan de talenten, die hij bezit, en die tot hun volle recht hadden kunnen komen, indien de gelegenheid voor hem had opengestaan, na de hoogere burgerschool de studie aan de universiteit voort te zetten.

Voor dergelijke jongelieden (en het zijn er vele, Mijnheer de Voorzitter; ik spreek op grond van een twintigjarige ervaring) zal het een ware uitkomst zijn indien dit wetsontwerp wordt aangenomen. Niet alleen zullen velen van de hoogere burgerschool komende direct naar de universiteit gaan, doch ook voor hen die naar Delft gaan omdat zij meenden genoegzamen aanleg ook voor technische vakken te bezitten, wordt daardoor de gelegenheid geopend tijdig van studierichting te veranderen.

Mijnheer de Voorzitter! De tijd ligt nog niet zoo ver achter ons, dat men van de Technische Hoogeschool (toen Politechnische School) weinig notitie nam. Dat was niet geheel te verwonderen; wat beteekenden die paar honderd studeerenden in Delft tegenover het leger van studenten aan de universiteiten? De tijden zijn veranderd, het aantal studenten in Delft zal waarschijnlijk in het aanstaande studiejaar de 2000 overschrijden; maar het is duidelijk, dat daarmede ook het aantal van hen die daar niet moesten komen, doch die door de tegenwoordige regeling daartoe gedwongen worden, zeer aanzienlijk wordt.

Mijnheer de Voorzitter! Als dit wetsontwerp wordt aangenomen zal voor doctoren in de geneeskunde en in de wis- en natuurkunde tweeërlei vooropleiding mogelijk zijn: de wis- en natuurkundige (hoogere burgerschool) of de classieke (gymnasium). Zijn deze beide vooropleidingen gelijkwaardig? Neen, Mijnheer de Voorzitter, dat zijn ze zeer zeker niet. En nu wil ik mijnerzijds eens zoo ver gaan om toe te geven, dat de classieke opleiding beter is en dus de voorkeur verdient, maar, Mijnheer de Voorzitter, daaruit volgt niet dat de andere opleiding ten eenenmale ondeugdelijk is en dus moet geweerd worden.

Ik zou aan de tegenstanders van dit wetsontwerp nog wel deze vraag willen stellen: Welke vooropleiding meent ge dat beter is voor de a.s. ingenieurs en doctoren in de technische wetenschap, de wis-natuurkundige of de classieke?

Het antwoord zal wel niet twijfelachtig zijn, Mijnheer de Voorzitter! Allen zullen wel erkennen, dat de eerste de betere is. Welnu, niettegenstaande dat worden zij die het eindexamen gymnasium hebben afgelegd volgens de in 1904 gewijzigde Hooger-onderwijswet tot de examens der Technische Hoogeschool toegelaten; zij kunnen evengoed ingenieur en doctor in de technische wetenschap worden, en daartegen werden toch geen overwegende bezwaren ingebracht, en vordert nu de billijkheid niet dat de universiteit haar deuren opene voor hen die het eindexamen hoogere burgerschool hebben afgelegd, althans voor die vakken, waarvoor de hoogere-burgerschoolopleiding als alleszins voldoende is te beschouwen?

Mijnheer de Voorzitter! Wij leven in een veel bewogen tijd; wat de toekomst ons brengen zal, wie durft zich aan voorspellingen wagen? Over een zaak zal echter wel geen verschil van meening bestaan, dat er n.l. na den oorlog hard zal moeten gewerkt worden en dat we alle beschikbare krachten, ook de wetenschappelijke, zullen moeten opvorderen om onze positie te handhaven en te bevestigen. Is dit zoo, Mijnheer de Voorzitter, dan moeten ook alle middelen worden aangewend om ons kunnen op alle gebied zoo hoog mogelijk op te voeren en tot die middelen behoort zeer zeker het opheffen van belemmeringen die de volle wetenschappelijke ontwikkeling van bepaalde categorieën van personen in den weg staan, en als een zoodanig middel beschouw ik dit wetsontwerp, ten gunste waarvan ik met volle overtuiging mijn stem zal uitbrengen.

De heer **Limburg**: Mijnheer de Voorzitter! Laat ik beginnen met mijn dank te betuigen aan de beide sprekers, den eersten en den laatsten, die verklaard hebben hun stem ten voordeele van dit wetsontwerp te zullen uitbrengen. Laat ik hun dank brengen voor den steun die zij bij de motiveering van hun stem aan dit wetsontwerp hebben gegeven en laat ik er bijvoegen dat verschillende van de argumenten die door de beide geachte sprekers ten voordeele van het wetsontwerp zijn ontwikkeld ter bekorting door mij kunnen worden achterwege gelaten. Mijnheer de Voorzitter! Eigenlijk ben ik ook dank verschuldigd aan den middelsten spreker voor het feit dat hij, waar er slechts drie sprekers waren, van wie twee voorstanders, oppositie tegen het wetsontwerp heeft gevoerd, want indien — wat ik hoop en verwacht — dit wetsontwerp door deze Kamer zal worden aangenomen, dan zouden, als wij niet dezen geachten spreker gehoord hadden, gelden de classieke, door een classiek man uitgesproken woorden: à vaincre sans péril on triomphe sans gloire.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zeide reeds, dat de argumenten, die door den eersten en den derden spreker zijn ontwikkeld,

(Limburg.)

voor het grootste gedeelte door mij aan hun plaats worden gelaten. Ik voeg er bij, dat indien ik alle argumenten die voor deze wetsvoordracht pleiten hier één voor één zou willen ontwikkelen, ik meer tijd noodig zou hebben dan oirbaar is te vragen van deze Vergadering. Ik zal mij dus in hoofdzaak bepalen tot hetgeen door den geachten middelsten spreker tegen het wetsontwerp is aangevoerd.

Ik begin met te constateeren dit merkwaardige verschijnsel dat principieele argumenten, om ze zoo eens te noemen, eigenlijk alleen aangeroerd zijn door den geachten eersten spreker, die zich ten slotte een voorstander van het wetsontwerp betuigde, terwijl de meer utilistische argumenten de argumenten waren, die door den geachten opposant tegen het wetsontwerp zijn aangevoerd. Intusschen meen ik dat het noodig is, in het licht van hetgeen de geachte afgevaardigde uit Zuidholland, de heer van den Berg, heeft gezegd, dat het noodig is, hoewel het bij de Vergadering bekend zal zijn, nog even in oogenschouw te nemen den stand van zaken op dit oogenblik. Dat is ook daarom niet overbodig omdat de geachte eerste spreker, waar hij begon met te releveeren de bedenkingen van principieelen aard die in zijn gemoed waren opgekomen tegen deze wetsvoordracht, maar die toch weer tot rust waren gebracht, zich ook misschien te veel stelde op dit standpunt, dat wij een blad wit papier ten aanzien van dit onderwerp voor ons hadden en dat wij niet hadden den bestaanden toestand, die inderdaad onhoudbaar is, zooals die door de schuld van den wetgever zelf geworden is.

Wat is die toestand? Die toestand is ten aanzien van de medicijnen, om die het eerst te nemen, dat de wetgever zegt: ik laat de voedsterlingen van de H. B. S. toe tot de universiteit; ik laat de voedsterlingen van de H. B. S. daar de universitaire examens afleggen, ik, wetgever, ben van oordeel, dat men evengoed een humaan, evengoed een beschaafd — want dat komt bij dien werkkring ten zeerste in aanmerking — geneesheer kan zijn, indien men de H. B. S.-opleiding heeft gehad als dat men van een gymnasium komt, maar ik onthoud aan diegenen, die die H. B. S.-opleiding hebben doorloopen, en die, met die opleiding tot grondslag, komen tot het uitoefenen van de geneeskundige praktijk, juist datgene, wat aan hun werk aan de universiteit de wetenschappelijke kroon zou kunnen geven. Ik ontneem hun de gelegenheid, om door het schrijven van een proefschrift te toonen, dat zij begrijpen, — ik zal het woord nog maar eens herhalen, dat indertijd door wijlen prof. Straub het eerst is gebruikt en dat door den heer de Savornin Lohman in 1904 in het debat, dat zooeven door den geachten afgevaardigde uit Zuidholland, den heer Bavinck, in herinnering is gebracht en bij de discussies in de Tweede Kamer weer is herhaald — „hoe wetenschap wordt gemaakt".

Dat is de positie ten aanzien van de medici.

Wanneer men nu staat op het classieke standpunt, om het zoo te noemen — het is een onjuiste uitdrukking, want ook ik kan zeggen dat ik op het classieke standpunt sta, het is slechts de vraag, wat men daaronder verstaat, maar men begrijpt, wat in deze discussie ten aanzien van deze wetsvoordracht met classieke standpunt wordt bedoeld — wanneer men dan staat op het klassieke standpunt, waarop de geachte afgevaardigde uit Zuidholland, de heer van den Berg, heeft verklaard te staan, dan begrijp ik, dat men begint met te zeggen, dat men dat denkbeeld van den wetgever kan billijken, want hij heeft op die wijze al diegenen, die prijs stellen op een wetenschappelijke ontwikkeling, willen drijven naar de gymnasia, en hun willen voorhouden: indien gij een medische opleiding wilt volgen na de studie aan de H. B. S., weet dan dat gij nooit den doctorstitel deelachtig zult kunnen worden.

Maar wanneer nu, nadat de wetgever dat gedecreteerd heeft — en ook de wetgever heeft de geschiedenis van zijn land niet in handen —, de feiten hebben bewezen, dat men niet gezegd heeft: wij laten ons drijven in grooten getale naar de gymnasia, wij geven de voorkeur in grooten getale aan het bezoeken van die klassieke inrichting boven het gemis van den doctorstitel, maar wanneer de feiten geleerd hebben, dat men juist andersom als het ware gezegd heeft — laat ik Latijn spreken — accipio omen, nu grijpen wij de H. B. S., en dat de groote meerderheid van de medische studenten van het oogenblik af dat de wetgever de gelegenheid heeft geopend om van de H. B. S. tot het artsexamen te komen, juist de H. B. S.-opleiding hebben gekozen en wanneer de geschiedenis ons dan nog iets anders leert, n.l. dat wel verre van het drijven van de aanstaande medici naar het gymnasium, doordien zij weten dat alleen daarvan de doctorstitel kan komen, het gevolg van die wetswijziging geweest is, dat omgekeerd nu zelfs velen van hen, die van het gymnasium komen, er den doctorstitel maar aan geven, dan hebben toch diegenen van de hooggeleerde adressanten, die zich tot de Volksvertegenwoordiging ter ondersteuning van dit wetsvoorstel hebben gewend, volkomen gelijk, indien zij zeggen, dat door de regeling die wij op het oogenblik hebben de wetenschap wordt geschaad, want die regeling heeft juist in haar gevolgen averechts gewerkt, doordat zij in plaats van meerderen te drijven naar het gymnasium, vroegere gymnasiasten heeft teruggehouden van het schrijven van een proefschrift.

Dat is de averechtsche toestand, die ontstaan is door hetgeen de wetgever zeker niet heeft bevroed, toen hij de hoogere burgerschool en het gymnasium ten aanzien van de medici, wat betreft de uitoefening van de geneeskundige praktijk, gelijkstelde.

Dit wat betreft de medici.

Laat ik nu dit historische punt afhandelen door hier ook te bespreken de opleiding van wis- en natuurkundigen. Al wat daaromtrent is gezegd door prof. van Swaay, kan ik van a—z onderschrijven en behoef ik, ja, mag ik in deze vergadering niet herhalen. Wat is ten aanzien van de opleiding van wis- en natuurkundigen de toestand?

Hij is deze, dat zij die willen gaan studeeren in de wis- en natuurkundige vakken, van den aanvang af aangewezen zijn om — willen zij den doctoralen graad behalen — te gaan naar het gymnasium. Ik heb het in de Memorie van Antwoord vermeld, en herhaal het hier uit volle overtuiging, dat het weinig of nooit voorkomt, dat men bij een kind op 12- of 13-jarigen leeftijd — den leeftijd, waarop de keuze moet worden gedaan of het zal gaan naar de hoogere burgerschool of naar het gymnasium, reeds een zoo uitgesproken liefde voor de wis- en natuurkundige vakken kan opmerken, dat men met grond kan zeggen, dat het naar het gymnasium zal gaan om zich voor te bereiden op de studie van die vakken. Dat doet men wel op grond b.v. van de traditie in de familie bij de geneeskunde, maar misschien nooit ten aanzien van hen die later zullen gaan studeeren in de wis- en natuurkunde, omdat bij kinderen van 12- of 13-jarigen leeftijd zich zelden of nooit openbaart een zóó sterk wetenschappelijke zin op dit speciale gebied, dat daardoor aangewezen zou zijn, dat het kind naar het gymnasium moet gaan om later den doctoralen graad te verwerven in de wis- en natuurkunde.

De min of meer wiskundig aangelegde kinderen gaan dus op 12- of 13-jarigen leeftijd in overgrooten getale naar de hoogere burgerschool en wanneer zij zich dan verder bekwamen willen in de wis- en natuurkundige vakken, bereiden zij zich voor op de middelbare examens K I tot K v enz. of — en dit is weer een reden te meer om dit wetsvoorstel aan te nemen — zij gaan naar de Technische Hoogeschool, waar zij, sinds de hervorming die deze heeft ondergaan in 1904, wèl den doctoralen graad kunnen verwerven — dit hebben wij vernomen van prof. van Swaay en ook uit het adres van de Amsterdamsche Universiteit aan de Volksvertegenwoordiging — omdat zij den doctoralen graad willen verwerven en weten, dat zij dien aan een Rijksuniversiteit niet kunnen krijgen.

Zoo komt dus eenerzijds aan de Technische Hoogeschool een deel van de leerlingen — dit is door den geachten spreker die mij vooraf ging, volkomen te recht uiteengezet — dat er eigenlijk niet hoort en volkomen rijp zoude zijn en de begaafdheden bezit voor een wetenschappelijke opleiding in physica en chemie, gelijk deze op de Rijksuniversiteit wordt verschaft.

Dit is een van de gevolgen geweest van het verheffen der

(Limburg.)

Technische school tot hooger onderwijs, gelijk, zooals de geachte afgevaardigde reeds heeft opgemerkt, door dr. Kuyper is gedaan. Ik juich dit van harte toe. Een nader gevolg is echter ook geweest, want de wetgever heeft ook niet in de hand hoe zich datgene wat hij vandaag voorschrijft, verder zal ontwikkelen, dat op dit oogenblik reeds de hoogere burgerschool de voorbereiding is voor het hooger onderwijs, want de Technische Hoogeschool is door de wet-Kuyper geworden een hoogeschool, bekleed met de bevoegdheid doctoraten uit te reiken. De hoogere burgerschool dus is meer en meer, hoewel men bij de oprichting in 1863 er volstrekt niet aan gedacht heeft, dat zij alleen en speciaal zou worden een opleidingsschool voor Delft, geworden de school, die voor de Universiteit en voor de Technische Hoogeschool opleidt.

Wanneer nu de aanstaande wis- en natuurkundigen die de hoogere burgerschool hebben afgeloopen, omdat hun ouders op hun 12de of 13de jaar moesten kiezen, of zij hun kinderen naar het gymnasium dan wel naar de hoogere burgerschool zouden zenden, in zich voelden opkomen die groote liefde voor de wetenschap, dat zij daarin aan een Universiteit een doctoralen graad wilden halen, dan moesten zij, als zij het eindexamen hoogere burgerschool hadden afgelegd, nog eens het bekende Staatsexamen tot de Universiteit gaan doen.

De geachte afgevaardigde de heer van den Berg schijnt dit te vinden een voldoend classieke opleiding. Er is tegen dat examen, dat niet veel meer beteekende dan een verlies van een paar jaren, reeds zooveel aangevoerd, dat ik er op het oogenblik niet bij zal blijven stilstaan. Alleen wensch ik den geachten afgevaardigde uit Zuidholland nog voor te houden, dat dit mij voorkomt te zijn een opleiding, welke van een werkelijk classieke opleiding schijn noch schaduw heeft en wanneer men zich tevreden stelt met den bestaanden toestand en deze als beter afschildert dan hetgeen de voorstellers van dit ontwerp er voor in de plaats willen stellen, dan moet ik dit in den gedachtengang en in de woordenkeus van den geachten afgevaardigde noemen een „extravagant optimisme".

Na deze uiteenzetting van den bestaanden toestand, zou ik nu even den toestand willen toetsen aan de bezwaren door den heer van den Berg daartegen aangevoerd.

Hij is begonnen ons mede te deelen, dat er eigenlijk geen enkele redelijke behoefte bestaat aan deze wijziging. Afgezien, zegt hij, van de waarde van de wijzigingen op zich zelf, bestaat er aan wijziging niet de minste behoefte, want de doctorale graad wordt alleen gevraagd door menschen die dit krulletje bij hun naam willen hebben. In éénen adem heeft de geachte afgevaardigde er bijgevoegd, dat het er niet op aankomt, welke krul men voor zijn naam zet, maar welken wetenschappelijken arbeid men in de wereld praesteert en dat het er niet op aankomt, hoe men aan de kennis is gekomen, die daartoe aanleiding heeft gegeven.

Toen ik den geachten afgevaardigde zich in die richting hoorde bewegen, meende ik er te zullen bij hooren, dat het er absoluut niet toe doet, of men een classieke dan wel een niet classieke opleiding heeft gehad, want het komt er op aan welke wetenschappelijke praestaties men in de wereld verricht en niet, waar men den grondslag van zijn kennis heeft gelegd.

Dit zou een bewering geweest zijn, waar de geachte spreker ten slotte niet bij aanlandde, maar die ik had kunnen begrijpen in het begin van den gedachtengang, waarin hij begonnen was zijn idee te ontwikkelen, en waarin ik mij had kunnen verplaatsen, omdat ik dacht: misschien heeft de geachte spreker ook eens nagegaan het feit, dat indertijd is gepubliceerd door prof. Burger te Amsterdam, dat in 1908 van de 109 hoogleeraren in de medische en wis- en natuurkundige facultiten slechts 17 een volledige classieke opleiding hadden gehad, en dat van de 50 leden van de wis- en natuurkundige afdeeling der Koninklijke Academie van Wetenschappen slechts 9 die opleiding deelachtig waren geworden.

Ik dacht, toen de geachte afgevaardigde zich een eind in deze richting bewoog — hij ging daarna weder er vandaan en sloeg de andere richting in — dat misschien dit argument juist grooten invloed zou hebben gehad op zijn meening, maar ik kwam daarvan terug, toen ik hem in het vervolg zijner rede moest volgen. Want toen hoorde ik van hem, dat Nederland zijn goeden naam op wetenschappelijk gebied in het buitenland te danken heeft aan onze classieke opleiding, aan het feit, dat de classieke opleiding in ons land altijd in eere is gehouden.

Toen dacht ik: maar hoe zal het dan staan met den naam in het buitenland van die 126 hoogleeraren in de medische en wis- en natuurkundige faculteiten, die op 17 na geen van allen de classieke opleiding hebben gehad? Hoe zal het dan staan met den naam in het buitenland van die 50 leden van de wis- en natuurkundige afdeeling der Koninklijke Academie van Wetenschappen, die op 9 na niet de classieke opleiding hebben gehad?

Dat is dan voor mij nog een onoplosbaar raadsel, indien de premisse van den geachten afgevaardigde juist is; maar die premissie is niet juist, nl. dat de goede naam, dien Nederland op wetenschappelijk gebied in het buitenland heeft, te danken is aan het feit, dat de classieke opleiding wordt vereischt ook voor de wis- en natuurkundigen en de medici, wanneer dezen den doctorstitel willen verkrijgen.

Wanneer nu de geachte afgevaardigde aan de eene zijde mededeelt, dat die doctorstitel vóór iemands naam eigenlijk alleen is een krulletje, dat er zeer weinig toe doet, en wanneer hij ons dan tevens schetst het groote gevaar van dit voorstel met het oog op de ontvolking van de afdeeling B van het gymnasium, dan vind ik daarin een tegenspraak die ik niet weet weg te doezelen, maar die hij zelf waarschijnlijk wel in het reine zal weten te brengen.

Ik vind er een tegenspraak in, want als men zegt, dat men zooals ik „een extravagant optimist" is, zoo men van oordeel is dat aanneming van dit voorstel niet ten gevolge zal hebben het leegloopen van afdeeling B van het gymnasium, dan schijnt dus de toestand te zijn, dat op den huidigen dag die afdeeling wordt bevolkt door jongelieden, wier ouders op dien doctorstitel zoo hoogen prijs stellen. Wanneer die titel slechts is een krulletje, dan hebben die ouders tot nog toe zich blind gestaard op krullen in plaats van op de wezenlijke classieke opleiding.

En nu zal ik nog de classieke opleiding tegen den geachten afgevaardigde in bescherming moeten nemen, want nu sta ik op het standpunt, dat de overgroote meerderheid der ouders die tot den huidigen dag hun kinderen die in de medicijnen gaan studeeren naar het gymnasium zenden, dat niet alleen doen om den doctorstitel, maar vooral om tradities in hun familie, vooral omdat zij van oordeel zijn, dat de classieke opleiding, de humanistische opleiding die het gymnasium geeft, voor hun aanstaande medische kinderen een betere grondslag is dan de opleiding op de hoogere burgerschool.

En wanneer dit zoo is, dan denk ik van de classieke opleiding, van de opvoedende kracht die er van die classieke opleiding uitgaat, beter dan de geachte opposant en dan blijf ik het optimisme koesteren dat zeer veel ouders, die tot nog toe op dit standpunt stonden, precies op ditzelfde standpunt zullen blijven staan indien dit wetsontwerp wordt aangenomen.

Nu beweert de geachte spreker verder, als gevolg van dit wetsontwerp, dat het zullen zijn de middelmatigen, die willen gaan pronken met den doctorstitel.

Nu ben ik de eerste om te erknnen dat men niet de beweringen van hoogleeraren, in rade vergaderd, zoo maar voetstoots alle behoort aan te nemen. De geachte spreker, die zelf hoogleeraar geweest is, zal de eerste zijn om dit met mij eens te zijn. Maar om nu tegenover dat getal van adressen van faculteiten en van senaten, waarin met nadruk wordt betoogd dat juist thans de wetenschap schade lijdt, omdat er zooveel begaafde jongelieden zijn die wel willen een proefschrift schrijven en die van het schrijven van dat proefschrift, van het nemen van experimenten, die bij een dergelijk proefschrift noodig zijn, in de medicijnen en in de wis- en natuur-

(Limburg.)

kunde, van het kennis nemen en onderzoeken zooveel beschaving en algemeene ontwikkeling zouden medenemen — om nu daartegen, tegen die uitdrukkelijke verklaringen en getuigenissen eenvoudig te stellen dat het de middelmatigen zijn die van dit wetsontwerp zullen profiteeren, het komt mij voor, dat dit een zeer gewaagde stelling is, een gewaagde stelling, die inderdaad behoort tot die speculatieve beschouwingen, waarvan de geachte spreker die mij voorafging gewaagde en waarin men in deze exacte materie zich vooral niet te veel mag verliezen.

De geachte spreker is verder gegaan. Hij heeft niet alleen voorzien van dit wetsontwerp een ontvolking van de afdeeling B van de gymnasia, maar hij voorzag ook dat het wetenschappelijk gehalte zal achteruitgaan.

Wat nu de ontvolking van de afdeeling B der gymnasia betreft, wensch ik, ook omdat daarover een enkel woord door den geachten spreker is gezegd, de aandacht van de Vergadering hierop te vestigen. Ik laat daar of de ontvolking van de afdeeling B der gymnasia zulk een ramp zou zijn dat men daarom het wetsontwerp zou moeten afstemmen; de vereenigde leeraren van de gymnasia vinden het niet zoo'n ramp. Want in de Maandag en Dinsdag jl. gehouden vergadering van de leeraren van de gymnasia, waar dus aanwezig waren niet anders dan classici, is uitdrukkelijk verklaard dat zij geen enkele reden vinden om tegen het wetsontwerp-Limburg c. s. te ageeren, en daar is ook door ik meen dr. Hooykaas, den rector van het gymnasium te Arnhem, het kan ook zijn in een aparte brochure, die ik hier bij mij heb, verklaard, dat zelfs een ontvolking van de afdeeling B der gymnasia hem vrij koud zou laten. Ik laat dus daar of een eventueele ontvolking van die afdeeling B, die ik niet verwacht of voorzie, zou moeten leiden tot afstemming van dit wetsontwerp. Maar ik wensch een argument tegen die ontvolking te laten hooren, waaraan misschien ook de geachte opposant niet heeft gedacht toen hij deze oppositie uitsprak.

Men vergete toch niet dat het gymnasium altijd dit voordeel behoudt — ik spreek natuurlijk in de bestaande organisatie van het onderwijs — dat men tot aan het eind van de vierde klasse in zijn band heeft de keuze of men in de letteren, de rechten of de theologie zal gaan studeeren dan wel in de natuur- en wiskunde of in de medicijnen zal gaan. Voor die kinderen dus voor wie hun ouders een classieke opleiding gewenscht vinden, die wenschen dat hun kinderen in ieder geval zullen gaan naar de Universiteit, maar die niet zeker weten of zij zullen studeeren in rechten, theologie of letteren dan wel in de wis- en natuurkunde of medicijnen — voor die kinderen zal, wanneer men nu eenmaal van een pré spreekt, het gymnasium een pré houden boven de hoogere burgerschool, want men heeft op het gymnasium tot de vierde klasse de gelegenheid te zien in welke richting het kind zich ontwikkelt.

Het gevolg van dit wetsvoorstel zal zijn, zegt de geachte afgevaardigde, dat slechts middelmatigheden den doctorstitel ontvangen en het wetenschappelijk gehalte zal achteruit gaan. Wanneer wij eens ten aanzien van de wis- en natuurkundigen den huidigen toestand in oogenschouw nemen, dan moest eigenlijk een spreker als de heer van den Berg erkennen, dat, wat wetenschappelijkheid betreft, dit wetsontwerp ons veel goeds in plaats van kwaad zal brengen, ook van zijn uitgangspunt beschouwd.

Hij gelieve het volgende eens in aanmerking te nemen. De wis- en natuurkundigen gaan voor het overgroot gedeelte naar de hoogere burgerschool en de verandering van de Polytechnische school in Technische Hoogeschool drijft hen naar Delft. Wanneer zij de Technische Hoogeschool hebben afgeloopen, met of zonder doctoraat, — hierop komt het aan, geachte afgevaardigde! — krijgen zij het volkomen jus docendi in de wis- en natuurkundige wetenschappen aan onze hoogere burgerscholen.

Gij spreekt van den achteruitgang van het wetenschappelijk gehalte, maar op dit oogenblik zijn degenen die in Delft hebben gestudeerd, zij die een groot deel vormen van ons leeraarspersoneel in de exacte vakken aan de hoogere burgerscholen, zij degenen die onderwijzen dus dat jonge geslacht, waarvoor gij de classieke opleiding zoo gewenscht vindt en waarvoor gij het zoo wenschelijk acht, dat de voorgangers, de leeraren doorkneed zijn en doordrongen zijn van die humanistische beschaving, welke de classieke opleiding geeft. Zij zijn voor het overgroote deel voedsterlingen van de Technische Hoogeschool, doch met dezelfde bevoegdheden als de opleiding aan onze Universiteiten geeft. En nu opent dit wetsvoorstel de gelegenheid voor degenen die later leeraar zullen wezen, naar de Universiteit te gaan en daar te krijgen de wetenschappelijkheid, niet alleen de technische, en zich daar te wijden aan het schrijven van een proefschrift, terwijl zij eerst wanneer zij dien wetenschappelijken studietijd hebben doorloopen in de maatschappij komen om de leerlingen der hoogere burgerscholen te onderwijzen. Ik vraag of de wetenschap daarmede gediend wordt of niet.

De geachte afgevaardigde heeft er verder op gewezen — ik heb het woordelijk uit zijn mond opgeteekend — dat alle werken in de exacte wetenschappen in het Latijn zijn geschreven. Dit is een van de argumenten, welke in het Voorloopig Verslag van deze Kamer tegen dit wetsvoorstel zijn aangevoerd, waarvan de echo nu gehoord is in de rede van den geachten afgevaardigde den heer van den Berg. De geachte eerste spreker, die ons geboeid heeft door zijn schoone uiteenzetting, zoo kort en toch zoo kernachtig en overzichtelijk, van den loop der classieke beschaving, heeft zich er wel voor gewacht te zeggen, dat alle werken in de exacte wetenschappen, als men de historie er van wil bestudeeren, in het Latijn zijn geschreven. Ik had geen gelegenheid in de korte spanne tijds tusschen het verschijnen van het Voorloopig Verslag dezer Kamer en het tijdstip waarop ik het oorbaar achtte dat verslag te beantwoorden, mij nog eens precies ten aanzien van deze uiting op de hoogte te stellen, maar thans kan ik wel mededeelen — ik heb dat uit een zeer wetenschappelijke bron — dat de geleerden der exacte wetenschappen vroeger hun werken niet in het Latijn, doch in hun moedertaal schreven.

Er is mij zelfs bij medegedeeld, dat een man als Boerhave, die trouwens heel weinig geschreven heeft, alleen de oraties die hij heeft moeten houden, geschreven heeft in het Latijn, en dat men waar men zich opmaakt ter viering van de Boerhave-herdenking, die oraties nog eens had na te gaan en te voorschijn te halen, maar dat er in Nederland verscheidene wetenschappelijke geleerden waren, die hoewel zij de classieke opleiding hadden genoten, toch niet in staat waren dat Latijn van de oraties van Boerhave goed terecht te brengen in het Nederlandsch, zoodat men er een echten classicus bij heeft moeten halen om ze te laten vertalen.

Hiermede geloof ik de verschillende opmerkingen van den tweeden spreker te hebben beantwoord. Ik moet er nog deze aan toevoegen, omdat ik uiting wil geven aan een zekere verbazing. De gachte afgevaardigde zeide: ik zie nog te minder reden om dit wetsontwerp aan te nemen omdat men den doctorstitel kan verkrijgen aan buitenlandsche Universiteiten. Maar is dat niet een reden te meer om te zorgen, dat de jongelui zich niet meer moeten wenden tot het buitenland om daar den doctorstitel te verkrijgen, maar dat het vaderland zelf hun dien titel kan geven. Is het een regelmatige toestand, dat het buitenland aan de diploma's van de Nederlandsche hoogere burgerscholen en het daarop verder geente onderwijs wil verbinden de bevoegdheid om in het vak der keuze te promoveeren en een proefschrift te schrijven en daar den doctorstitel te verwerven, terwijl het vaderland aan diezelfde diploma's die waarde niet toekent. En wanneer men in den doctorstitel, zooals de geachte afgevaardigde zegt, ziet een krulletje, een soort ijdelheid, dan zou ook uit dit oogpunt er alles voor zijn om te zorgen dat men daarvoor dan niet een buitenlandschen titel gebruikt, maar dat de Nederlandsche titel die op het hoogere burgerschoolonderwijs geënt is met de diploma's van de Nederlandsche Universiteit kon worden aangevoerd als een zooveel waardevoller titel dan die aan een buitenlandsche Universiteit behaald wordt met een Neder-

10de VERGADERING. — 31 AUGUSTUS 1917.

Ontwerp van wet tot wijziging van de artt. 132, 133 en 186f en tot aanvulling der Hooger-onderwijswet.

(Limburg.)

landsch diploma als grondslag. De geachte afgevaardigde heeft gezegd, en daar wil ik ook nog een enkel woord van zeggen, dat de goede naam onzer wetenschap is te danken aan het classicisme. Ik heb dit punt al behandeld, maar het is merkwaardig, al zou ik dat voor ons land niet onderschrijven, om aan de Vergadering eens mede te deelen hoe men, wanneer men in deze materie studeert en werkt, tot de meest verschillende meeningen komt.

Het is merkwaardig dat de groote Duitsche geleerde Ostwald, die het andere, het niet classieke standpunt verdedigt, juist dit zegt, wat ik voor zijn rekening laat en niet op ons land wil toepassen:

„Kein Einziger von den hervorragenden grossen schöpferischen Männer, denen wir die gegenwärtige Höhe der deutschen Kultur verdanken, ist ein klassischer Philologe gewesen."

Daar hebt gij nu een volmaakten tegenhanger. Evenmin als ik voor mijn rekening neem de zinsnede, die ik hier van Ostwald voorlas, evenmin is het tegenovergestelde standpunt juist, dat door den geachten afgevaardigde is ontwikkeld.

Mijnheer de Voorzitter! Het wordt tijd dat ik een einde maak aan deze rede, te meer waar ik geloof, dat ik de opmerkingen van den geachten opposant, den heer van den Berg, een voor een heb beantwoord.

De geachte eerste spreker heeft, op de hem eigen breede wijze de zaak aanvattende, in den aanvang van zijn rede de bedenkingen aan de Kamer voorgehouden, die aanvankelijk bij hem waren opgekomen, maar die toch door het vele goede, zeide hij, dat in het wetsvoorstel zit, ruimschoots worden opgewogen. Onder die bedenkingen noemde hij deze, dat dit ontwerp het gymnasium in zooverre niet edel behandelde als de H.B.S. krijgt een pré van twee jaar en ook hij knoopte daaraan vast de mogelijkheid van ontvolking van de B-afdeeling der gymnasia. Wat die mogelijkheid betreft, daarop kom ik niet terug; ik heb dit straks behandeld. Maar wanneer de geachte spreker zegt, dat de H.B.S. krijgt een pré van twee jaar, dan neemt hij daarbij maar stilzwijgend aan, dat niet alleen de H.B.S. door het feit dat zij een vijfjarigen cursus heeft en geen zesjarigen, zooals het gymnasium, een pré heeft van een jaar, maar dat ook alle studenten die in de medicijnen gaan studeeren en van een gymnasium komen, voor hun eerste natuurkundig examen twee jaar noodig hebben. Dat kan men wel zeggen, maar dat is in het algemeen niet juist.

Er zijn er velen die wanneer zij komen van een gymnasium twee jaar noodig hebben in plaats van één jaar voor het eerste natuurkundig examen, terwijl degenen die van de H. B. S. komen het veel gemakkelijker doen in één jaar, maar men kan niet als algemeenen stelregel stellen, dat daardoor nu de H. B. S. krijgt een pré van twee jaar. Dan zou men statistisch materiaal moeten hebben en moeten nagaan hoeveel hoogere burgerscholieren twee jaar doen over het eerste natuurkundig en hoeveel gymnasiasten één jaar doen over het propaedeutisch, en ik geloof dat, wanneer men die statistieken naging, het aantal gymnasiasten dat in één jaar het propaedeutisch doet, vooral nu er Universiteiten zijn, waar dit door de hoogleeraren wordt aangemoedigd, omdat zij vinden dat de medische studie reeds veel te lang duurt, den heer Bavinck zou meevallen.

De geachte eerste spreker heeft als een andere bedenking, die bij hem opkwam, doch die hij, en te recht, weer op den achtergrond heeft gedrongen, genoemd: wij zijn er hiermede niet af; dit is een eerste stap. Laat ik daarop met volle overtuiging en voor mijn persoon volkomen eerlijk antwoorden. Dit wetsontwerp staat inderdaad op den bodem van een incidenteele regeling, ten einde aan een onhoudbaren, een inconsequenten en een onrechtvaardigen toestand een einde te maken. Meer beoogt het wetsontwerp niet, en indien ik bij de verdediging in de andere Kamer, die door mijn medevoorstellers aan mij was overgelaten, mij op een ander standpunt had gesteld, dan zou ik de verdediging niet te goeder trouw hebben gevoerd. De goede trouw bracht mede, dat ik mij zuiver stelde op dat standpunt, omdat er onder de voorstellers, die met mij van het recht van initiatief hebben gebruik gemaakt, zeker personen zijn, die niet verder zouden willen gaan. Maar is er nu reden om in het feit dat er onder de voorstellers ook personen zijn van wie bekend is, dat zij verder willen gaan — de geachte eerste spreker noemde den heer Visser van IJzendoorn, die in de vergadering van de Tweede Kamer van 17 December 1915 bij de behandeling van de begrooting van Binnenlandsche Zaken uitdrukkelijk verklaarde verder te willen gaan, en ik persoonlijk zou ook verder willen gaan en de Minister van Binnenlandsche Zaken, die tot mijn groot genoegen aandacht aan mijn rede wil geven, behoort ook tot hen die zoo denken — is er, zeg ik, reden daarin aanleiding te vinden om te zeggen: wij zijn er hiermede niet af? Wanneer de classici de overtuiging behouden en de meerderheid van de Volksvertegenwoordiging de overtuiging kunnen doen blijven houden dat inderdaad de z.g. classieke opleiding een beterwaardige is dan de z.g. natuurwetenschappelijke, dan zijt gij er met dit wetsontwerp wel af, want dan zal in de beide takken van de Volksvertegenwoordiging de meening van hen die de volkomen gelijkstelling beoogen, niet de meening zijn van de meerderheid der Vergadering.

Maar dat wordt een vraag van later, en daarbij kunnen degenen die zich ongerust maken, deze geruststellende gedachte hebben, dat tot een wetsvoorstel, voortkomende uit het initiatief der Tweede Kamer, de geheele gelijkstelling, wat dus zeggen wil de definitieve regeling van de geheele vooropleiding, zich niet leent.

Zeker, in de toekomst krijgen wij hier in de Volksvertegenwoordiging die geheele opleiding te behandelen. Er is in het Voorloopig Verslag van deze Kamer de opmerking gemaakt, dat de voorstellen van de Ineenschakelingscommissie, zij waren van April 1910, reeds jaren liggen, er staat niet „te beschimmelen", maar wij kunnen dat wel zeggen. En het is maar al te waar dat deze groote, ideele volksbelangen, de volksopvoeding, veel te weinig tot hun recht zijn gekomen op de agenda van het Parlement in de laatste jaren. Maar ik hoorde reeds in het slot van de rede van den geachten laatsten spreker klinken die gevoelstoon, die bij zoo tallooze Nederlanders op het oogenblik doorklinkt dat wij na den oorlog ons hebben aan te gorden zeer zeker ook voor de volksontwikkeling en voor het volksonderwijs.

Volkomen ben ik het eens met den geachten eersten spreker, dat dit wetsontwerp ten gevolge zal moeten hebben een reorganisatie, al dadelijk van het gymnasiaal onderwijs van de B-afdeeling. Zij die in het Voorloopig Verslag van deze Kamer hebben gezegd, dat de incidenteele regeling vooruit liep op de definitieve regeling der vooropleiding en dat deze incidenteele regeling een volledige regeling van de vooropleiding in den weg staat, kunnen reeds zien, dat zij ongelijk hebben, uit de dezer dagen gehouden vergadering van leeraren der gymnasia, die zich juist door dit wetsontwerp hebben aangegord de reorganisatie van de B-afdeeling van het gymnasium ter hand te nemen en met voorstellen te komen die zij natuurlijk ook zullen brengen onder de oogen en ooren van den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Ik herhaal, ik ben het volkomen met den geachten eersten spreker eens, dat reorganisatie van het gymnasiaal onderwijs noodzakelijk is, maar ik ga verder en die geachte spreker gaat, blijkens den breeden opzet van zijn rede, ook verder. Reorganisatie van de geheele vooropleiding, zoowel het middelbare, om de bestaande termen te houden, als het voorbereidend hooger onderwijs, moet ter hand worden genomen in het naaste verschiet, wil Nederland de plaats kunnen blijven bekleeden ten aanzien van wetenschap en techniek, die wij tot nog toe hadden, en willen wij niet achterstaan bij andere volken, die zich na den oorlog met krachtsinspanning zullen ontplooien. Wanneer dan die voorbereidende opleiding in haar geheel, hetzij als H. B. S., hetzij als gym-

(Limburg.)

nasium, hetzij als de Realschule, of als lyceum, ter sprake zal komen, dan zal ook in de Volksvertegenwoordiging de strijd worden uitgestreden over de vraag, of de zoogenaamd classieke opleiding een voorkeur moet hebben boven de zoogenaamd natuurwetenschappelijke, dan wel of zij gelijk moeten staan voor den wetgever; m. a. w. of de wetgever zich op het standpunt moet stellen, dat men wat de wetenschap betreft van de beide kanten uit zalig kan worden, dat men van beide kanten uit het hoogste, n.l. den doctoralen graad in welke faculteit ook, zal kunnen bereiken.

En dan wil ik er ten slotte het volgende bijvoegen en ik doe dat eigenlijk hoofdzakelijk, omdat ik meen dat de breede wiekslag, die de geachte eerste spreker de luchtgolven van deze vergadering heeft doen bewegen, vereischt, dat men de beleefdheid ook jegens hem in acht neemt en enkele woorden zegt die aan de breedte van zijn rede te gemoet komen. Het zal dan de vraag zijn, of het waar is, dat de natuurwetenschappelijke opleiding achterstaat bij de classieke. In de eerste plaats zal men zich dan de vraag hebben te stellen, wat men onder een classieke opleiding heeft te verstaan. Indien de groote Russische geleerde Zielinski, dien ik ook aanhaalde in den anderen tak der Volksvertegenwoordiging, in zijn werk „Die Antike und wir", het schitterendste pleidooi dat ooit gehouden is voor de classieken, eens zag wat op het oogenblik het oordeel is van de Nederlandsche classici zelf over de classieke opleiding, gelijk die op het oogenblik in Nederland bestaat, zou hij geloof ik aan een dergelijke classieke opleiding als grondslag voor een breede wetenschappelijke ontwikkeling, als grondslag voor een breede humanistische beschaving, zeer weinig hechten.

En wanneer omgekeerd de natuurwetenschappelijke ontwikkeling zich eens bewoog in de banen die worden voorgeschreven door een man dien ook de geachte eerste spreker wel zal kennen, Kerschensteiner, „Wesen und Wert des naturwissenschaftlichen Unterrichts", dan ben ik er van overtuigd, dat men ook over de natuurwetenschappelijke opleiding een andere gedachte zou hebben en zich man voor man de vraag zou stellen, of men zou durven zeggen, dat een natuurwetenschappelijke opleiding, zooals deze Duitsche geleerde bedoelt, achter zou staan bij de classieke. Want wat is het feit? Stel ik mij op het standpunt van de historische schets die prof. Bavinck ons van ochtend heeft gegeven, neem ik aan dat die volkomen juist is, dan is dus van de Renaissance af de classieke opleiding gegaan in de banen waarin zij zich tegenwoordig eigenlijk nog beweegt. Want wij leeren nog Latijn en Grieksch vrijwel op dezelfde wijze als het toen werd gedoceerd. Dan heeft dus de classieke opleiding een eeuw of vier van ervaring achter zich, waarin men de verschillende elementen die het denken van het kind beter tot zijn recht kunnen doen komen, steeds heeft kunnen herzien en verbeteren; of men het altijd gedaan heeft, laat ik daar. Maar de natuurwetenschappelijke opleiding is als opleiding een zeer jonge. Zij kan niet bogen op een zoo groot tijdvak en dus een zoo groote ervaring die aanleiding kan geven tot het invoeren van reeds groote verbeteringen. Kerschensteiner, dien ik hier wegens het late uur niet zal citeeren, wijst er op, dat men bij de classieke opleiding en bij de niet classieke opleiding, indien men wil komen tot een werkelijke toeneming van de beschaving en de denkkracht van het kind, heeft te zorgen voor meer Erziehungswerte en niet alleen voor Erkenntniswerte.

Beide, èn de classieke opleiding in haar tegenwoordigen vorm èn de natuurwetenschappelijke opleiding in haar tegenwoordigen vorm, leggen volgens hem te veel den nadruk op de Erkenntnisswerte en niet genoeg op de Erziehungswerte en hij geeft het middel aan, hoe de natuurwetenschappelijke opleiding evenveel Erziehungswerte kan hebben als de zoogenaamde classieke opleiding.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal het hierbij laten en heb ter aanbeveling van dit voorstel verder niets meer te zeggen. Ik heb er aan herinnerd, dat dit wetsvoorstel zich beweegt op den weg van de rechtvaardigheid, dat dit voorstel boodgenooten heeft in de buitenlandsche wetgeving, waar het buitenland doctorale titels èn voor de medicijnen èn voor de wis-

(Limburg e. a.)

en natuurkunde verbindt naast een classieke ook aan een niet classieke opleiding en ik mag er op wijzen, dat de bekwame geleerde, dien ik zooeven ten tooneele voerde, ook een van onze bondgenooten is. Op dezen weg en met die bondgenooten vlei ik mij, dat deze Vergadering ons niet in den steek zal laten.

De heer **van den Berg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nog gaarne enkele punten uit de betoogen van de vorige twee sprekers willen rechtzetten, omdat zij blijkbaar — het zal natuurlijk aan mij hebben gelegen, — een en ander van hetgeen ik heb gezegd niet juist hebben opgevat.

In de eerste plaats heb ik den geachten afgevaardigde, den heer van Swaay hooren zeggen, dat op het oogenblik de Technische Hoogeschool te Delft de eenige uitweg is voor jongelieden die op de H. B. S. aanleg hadden voor exacte wetenschappen, terwijl zij misschien voor het ingenieursvak geen aanleg hebben. Dit is geheel onjuist. De leerlingen van de H. B. S. kunnen ook naar de universiteit gaan en daar den titel van arts behalen, waarna zij bevoegd zijn de geneeskundige praktijk in haar vollen omvang uit te oefenen. Dan moet ik denzelfden spreker doen opmerken, dat ik de vraag, welke opleiding ik voor ingenieur de beste acht, die van het gymnasium of van de H. B. S., reeds meen te hebben beantwoord. Het zou natuurlijk heel onverstandig zijn, als een ingenieur in een vak, dat vroeger niet bestond, — ik noem bijv. de vliegmachine-techniek — een classieke studie ging maken, maar voor een bouwkundig ingenieur zou ik die studie volstrekt niet overbodig achten.

Ten opzichte van den geachten verdediger der wetsvoordracht, moet ik iets langer spreken. In de eerste plaats moet ik hem zeggen, dat ook door zijn antwoord, hoe welsprekend ook, mijn bezwaren niet zijn opgelost. Het spijt mij bijzonder, want ik hoor den geachten verdediger zeer gaarne spreken. Er bestaat blijkbaar een principieel verschil tusschen den geachten voorsteller en mij ten opzichte van het classicisme, speciaal van de classieke propaedeusis. Ik heb volstrekt niet beweerd, dat menschen zonder classieke opleiding niet knap kunnen zijn. Het kunnen inderdaad hoogst knappe menschen zijn, maar omgekeerd worden alle personen die geen classieke opleiding hebben gehad, daarom nog geen hoogstaande geleerden.

Wat beteekent nu de doctorstitel? Het is een zuiver wetenschappelijke titel, behalve natuurlijk voor de rechterlijke macht en dergelijke. Welk belang heeft men nu bij het behalen van zulk een titel? Men kan in de geneeskunde en in de wis- en natuurkundige vakken thans reeds elke functie, elke betrekking uitoefenen zonder dien titel. De eenige beteekenis van den doctoralen graad, bij voorbeeld voor een medicus, is deze, dat het publiek weet, dat hij niet alleen een practicus is, maar ook iemand van wien men kan vermoeden, dat hij een breeden blik heeft en nog wat anders heeft geleerd dan voor de uitoefening van zijn vak noodig zal zijn. Nu vind ik — en de geachte verdediger zal het mij toegeven — dat iemand die niets anders geleerd heeft dan zijn vak, toch inderdaad niet het praedicaat zal verdienen van iemand die zeer hoog staat. Ik heb niet gezegd, dat iemand die geen examen in de classieke talen heeft gedaan, zich niet op later leeftijd zou kunnen verheffen, maar het zijn toch slechts enkelingen die dat doen. Ik herhaal, voor vakken die geheel buiten de classieke toestanden staan — voor menschen die alleen met vliegmachines zullen te maken hebben of in militairen dienst gaan, bij voorbeeld bij de artillerie — heeft een dergelijke opleiding geen nut. Dergelijke personen hebben echter ook geen behoefte aan den titel van doctor, tenzij zij dien verkrijgen van speciale instellingen, maar dan niet van een Universiteit. De handelshoogeschool te Rotterdam zal misschien ook wel den doctoralen graad verleenen. Ik heb er geen bezwaar tegen, dat men doctor kan worden in de handelskennis; dat is geheel iets anders dan dat men doctor wordt in de faculteit van een Universiteit. In Engeland maakt men iemand wel doctor in de muziek, vooral dames. Dit kan ook geen kwaad; ik vind het geheel iets anders, of men aan een muzikale dame den titel geeft van doctor in de muziek,

(van den Berg e. a.)

dan wel aan iemand zonder breede wetenschappelijke opleiding den titel van doctor in de medicijnen of in een andere wetenschap. Ik geloof, dat men er over denkt om een dansacademie in Nederland op te richten, en ik zal er niet tegen opkomen, indien men aldaar aan een leeraar in de danskunst een doctoraat zal geven. Ik heb er echter wel bezwaar tegen, dat iemand, die een doctoraat in de danskunst heeft behaald, ook een doctoraat in de medicijnen zou kunnen verkrijgen. Onder degenen die geen classieke opleiding hebben gehad, zijn talrijke personen, die men hoogstaande mannen kan noemen, maar dat geldt niet voor Jan en alleman. Zulke menschen hebben geen doctorstitel noodig; vandaar dat men hen dikwijls professor maakt zonder dat men vraagt, of zij al dan niet den doctorstitel hebben.

De geachte verdediger heeft er nog op gewezen, dat het gymnasium naar alle waarschijnlijkheid toch sterk bevolkt zal blijven, omdat het meer uitwegen geeft dan de hoogere burgerschool. Ik geloof echter, dat het gymnasium voor jongelieden, die nog niet precies weten welke carrière zij zullen kiezen, juist veel minder uitwegen geeft dan de hoogere burgerschool. Dat de ouders hun kinderen toch nog naar het gymnasium zullen sturen, wanneer zij nog niet vooruit weten in welke richting zij zullen gaan, geloof ik dus niet. Zij zullen, evenals thans, hun kinderen juist naar de H.B.S. sturen. De redenen die thans bestaan voor de ouders, om kinderen, die naar de Universiteit zullen gaan, naar het gymnasium te zenden, zullen dan vervallen. Men zal dat nalaten uit een oogpunt van kosten en ook, omdat de ouders veelal zelf niet zoo hoog wetenschappelijk zijn, de classieke opleiding niet waardeeren en alleen oog hebben voor den langeren duur van de studie. Dit argument heeft de geachte verdediger niet beantwoord.

De geachte verdediger heeft, evenals de heer van Swaay, er op gewezen, dat het een onrecht is, dat leerlingen van de H. B. S. niet op dezelfde wijze hun kennis door natuurkundige studie kunnen gebruiken als degenen die gedoctoreerd worden door een Universiteit. Ik ontken dat. Ik zeide het reeds, men kan, komende van een H. B. S., arts worden. Men kan ook de examens doen voor het m. o., die alle bevoegdheden geven. Men kan naar de Technische Hoogeschool gaan om het ingenieursdiploma te halen, en dan kan men zijn brood verdienen met die kennis, evengoed als een ander die doctor is. Maar, waarom moet zoo iemand ook dat titeltje hebben? Het is eigenlijk niet meer dan een ijdelheid, welke voor menschen die wat beteekenen heel weinig gewicht in de schaal legt, maar dit wel doet voor hen die wetenschappelijk niet hoog staan.

Ik heb tot mijn verbazing, als ik het ten minste goed verstaan heb, van den geachten verdediger gehoord dat in de exacte wetenschappen in vroegeren tijd geen Latijnsche werken werden geschreven. Ik zou den geachten verdediger willen vragen, eens naar een bibliotheek te gaan en den catalogus in te zien. Hij zal dan vele titels van Latijnsche werken vinden, die tegenwoordig misschien niet meer dagelijks gebruikt worden, maar die toch wel degelijk geraadpleegd worden door hen die een historische of laat ik liever zeggen diepere studie van hun vak maken. Ik meen, dat bijv. tal van werken over botanie in het Latijn zijn geschreven, maar ik heb hier natuurlijk geen catalogus bij mij om de titels dier werken op te noemen.

Eindelijk heeft de geachte verdediger het voorgesteld, alsof ik de studenten aan onze Universiteiten, die niet kunnen doctoreeren, zou willen drijven naar buitenlandsche universiteiten. Dat heb ik allerminst gezegd, nog veel minder bedoeld. Ik heb er juist op gewezen dat de vrees voor het toenemend doctoreeren van niet classiek opgeleide studenten in het buitenland onjuist is. Neen, zij zullen dit niet meer doen dan thans, om de redenen die ik heb aangevoerd en vooral niet omdat men tegenwoordig in Duitschland en in Zwitserland, de eenige landen die nog in aanmerking komen, alles behalve gemakkelijk is met den doctorsgraad.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb dit nog in het midden willen brengen om nader te motiveeren den aanval, dien ik op dit wetsontwerp heb gericht.

De heer **Limburg**: Mijnheer de Voorzitter! De debatten loopen ten einde en daarom wil ik nog slechts met een zeer kort woord den laatsten geachten spreker antwoorden. De

(Limburg e. a.)

geachte spreker heeft in de eerste plaats gezegd: die doctorstitel is een wetenschappelijke titel; welk belang heeft men nu er bij, dien titel te behalen? Daaruit blijkt dus, dat die geachte afgevaardigde voor degenen, die hem verlangen, er geen belang in ziet en nu is het merkwaardige, dat degenen die hem hebben willen er wel belang in zien; dat zelfs degenen die aan deze Kamer en aan de Tweede Kamer zijn komen vragen in hun adressen om aanneming van dit wetsvoorstel er een levensbelang in zien, dat voor hen de mogelijkheid is geopend te promoveeren. Nu zou het op den weg van den geachten spreker liggen om te zeggen, indien hij er zoo weinig belang in ziet: als gij dien doctorstitel zoo gaarne wilt hebben zal ik u dien niet onthouden.

Nu is er een argument, dat in hetgeen de geachte afgevaardigde zeide min of meer verscholen ligt. Hij zeide: de doctorstitel is een wetenschappelijke titel. Wanneer men zich nu stelt op het standpunt, dat de Staat geen enkelen wetenschappelijken titel geeft dan na de classieke opleiding, dan zou dat een standpunt zijn, een standpunt dat ik niet deel, maar in elk geval een standpunt. Maar dat standpunt heeft de Staat verlaten, de geachte spreker wil het nog veel verder verlaten; hij wil doctoraten in de muziek, in de handelseconomie, zelfs in de danskunst mogelijk maken. De Staat heeft dat standpunt, dat de doctorstitel niet anders mag worden verleend dan na classieke opleiding verlaten doordat, zeer te recht door de wet-Kuyper van 1904, aan de Technische Hoogeschool een doctoraat is verbonden.

In de tweede plaats wil ik antwoorden op de opmerking van den geachten afgevaardigde, dat ik hem niet geantwoord heb op zijn opmerking betreffende de financieele zijde der quaestie. Ik heb dat niet gedaan, omdat ik inderdaad dat argument van weinig beteekenis achtte. Immers de vraag, van het verschil van de kosten, of men de kinderen zendt naar de H. B. S. of het gymnasium is op zich zelf een vraag, maar een vraag waaraan de gevolgen van dit wetsontwerp vreemd zijn. Dat is een vraag, die precies zoo vóór als na dit wetsontwerp zal blijven bestaan en die door het wetsontwerp als zoodanig niet wordt geraakt. Immers, dat er ouders zijn, wien het om de kosten buitengewoon moeilijk zou zijn, hun kinderen naar het gymnasium te zenden, ze op dit oogenblik toch naar het gymnasium sturen alleen om den doctoralen graad, ik geloof er niets van. Wie op dit oogenblik zoo zit voor de moeilijkheid van de kosten, dat zij een rol spelen bij de keuze H. B. S. of gymnasium, hij zendt op het oogenblik toch niet zijn kinderen ter wille van den doctoralen graad naar het gymnasium.

Dat is het antwoord, dat ik nog aan den geachten afgevaardigde heb willen geven en ik dank u, Mijnheer de Voorzitter, dat u mij daartoe in de gelegenheid heeft gesteld.

De heer **van den Berg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal geen hoofdelijke stemming vragen, want uit hetgeen ik hier gezegd heb, blijkt voldoende dat en waarom ik mij met het wetsvoorstel niet kan vereenigen.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Mijne Heeren! Het is heden de laatste maal, dat wij den heer Keuskamp ambtshalve in ons midden zien.

Gedurende een halve eeuw was hij hier werkzaam en vervulde zijn ambt met groote accuratesse en met veel toewijding.

De bescheiden wijze, waarop de heeren stenografen in de Kamer optreden, vermindert in niets het gewichtige van hun taak.

Mijnheer Keuskamp, namens de Kamer zeg ik u dank voor den inspannenden arbeid, steeds door u met opgewektheid en zoo noodig met hulpvaardigheid verricht. Gij hebt het Rijk goede diensten bewezen.

Ik wensch u dan ook gaarne toe — en ik ben er zeker van, dat alle leden der Kamer hiermede instemmen — dat de jaren, welke gij nu te gemoet gaat, voor u zullen zijn jaren van geluk, voorspoed en vooral van rust.

De notulen van het verhandelde in deze vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Kamer gaat tot nadere bijeenroeping uiteen.

VERBETERINGEN.

In de rede van den heer **van Nierop**:

bladz. 150, kol. 1, laatsten regel, staat: bediend; lees: beleend;

aldaar, kol. 2, reg. 21 v. b., staat: bekend; lees: beleend;

bladz. 155, kol. 1 reg. 25 v. o. staat: deze; lees: de tegenwoordige.